

Душан Мартиновић*

КУЛТУРНО-УМЈЕТНИЧКА ДРУШТВА ЦЕТИЊА
С КРАЈА 19. ДО СРЕДИНЕ 20. ВИЈЕКА

1.

КУЛТУРНО-УМЈЕТНИЧКО ДРУШТВО
„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ” (1894-1904)

У фебруару 1894. године на Цетињу је основано Културно-умјетничко друштво „Горски вијенац”, под покровитељством књажевића Мирка (1879-1918) и предсједништвом војводе Илије Пламенца (1821-1916), министра војног Књажевине Црне Горе. На сједници Иницијативног (покретачког) одбора од 6/18. фебруара 1894. године донесена су *Правила друштва „Горски вијенац”*, која садрже 16 чланова. Чланом 1 прецизирани су циљеви Друштва: његовање пјевања, музике и гимнастике, приређивање бесједа и забава; издавање књижевног листа. Правила Друштва „Горски вијенац” потврдило је Књажевско министарство унутрашњих дјела 10/22. фебруара 1894, тако да је три дана доцније Друштво конституисано и изабрало: предсједника војводу у *Илију Пламенца*, секретара Мирка Мијушковића, затим, благајника, књижничара; учитељски збор (за поучавање у пјевању, музици и гимнастици), књижевни одбор (за уређивање часописа) и четири одборника.

*Аутор је научни савјетник и члан ЦАНУ.

Војвода Илија Пламенац (Бољевићи, 1821 - Цетиње, 1916), по образовању свештеник, истакнути је јунак и војсковођа у ослободилачким црногорским ратовима 1876-1878. године против Турака. Био је дугогодишњи министар војни Књажевине Црне Горе (1874-1905) и као државник и дипломата врло популаран и јако цијењен. Носилац је многих високих страних и домаћих одликовања, међу којима и Златне Обилића медаље. По повратку из Москве, гдје је присуствовао Свесловенском конгресу 1876. године, био је један од иницијатора и утемељивача Цетињске читаонице (1868), затим двије године касније Војног музеја Црне Горе у Лабораторији на Цетињу (1870). Пјесме су му за живота посветили: Јован Јовановић Змај, Алекса Шантић и Никола I. У поодмаклим годинама писао је *Мемоаре* који су му остали у рукопису (Историјски институт Црне Горе - Подгорица, фасц. 74). Умро је на Цетињу 7. марта 1916, а сахрањен у родним Бољевићима, у Црмници.¹

Друштво „Горски вијенац” још у првој години своје дјелатности огледало се на јавној сцени. Први наступ је имало уочи рођендана престолонаследника Данила. На „свечаној забави” су „пјевачи овог друштва под управом вриједног им учитеља Вимера отпјевали „народну црногорску химну „Убавој нам Црној Гори” „Горштакову пјесму”, „Крвне освете на Корзици” и народне пјесме на „*Ђуга*” (компоновао Д.Јенко). С тим у вези, хроничар је забиљежио.

„Кад се узме у обзир кратко вријеме, од када друштво постоји, морамо признати да је лијепи успјех постигло, што свједочи и оно аплаудирање, којим га је публика наградила”.

(На захтјев публике Друштво је испјевало одломке из „*Ђуга*” по други пут!).

Осим пјевања Друштво „Горски вијенац” се огледало и у мачевању, надметали су се официри - питомци „италијанске школе”. На овој „забави” члан Друштва Живко Драговић, професор, одржао је пригодну бесједу, док је његов колега Филип Ковачевић, професор, казивао један фрагмент из „*Горског вијенца*” (Игумана Стефана). На овој свечаности судјеловало је и подгоричко пјевачко друштво „Бранко”.

Као што је речено, Учитељски збор у саставу: Ф. Вимер, Митар Б. Мартиновић, Мило Ковачевић, Андрија Радовић и Шпиро Огњеновић, приучавао је чланове Друштва у пјевању, игрању, мачевању и гимнastici, док је Књижевни одбор водио бригу о свом књижевном

¹ Др Душан Мартиновић: *Војвода Илија Пламенац* - Цетињски лист, 1981, бр. 127, 25. V, стр. 2.

органу - часопису *Луча*. Учитељски збор је саставио Пјевачки хор који је 1895. године имао 36 чланова и више пута је наступао. Мачевање је, такође, лијепо напредовало. Уз то, друштво је за своје чланове отворило и школу за играње.

Друштво „Горски вијенац” је перманентно напредовало. У 1896. на конститутивној скупштини бирана је управа у саставу: предсједник - *Илија Пламенац*, потпредсједник - Јагош Радовић, тајник - Лазар Перовић, благајник - И. Поповић, књижничар - Саво Радуловић, и одборници: Ђуро Поповић, Мило С. Мартиновић, Нико Татар и Јевто Петковић.

И идућих година Друштво „Горски вијенац” је показивало одређену културно-просвјетну активност за коју није имало довољно материјалних могућности. На Митровдан 1900. године, „у славу имендана свога покровитеља књаза Мирка”, Друштво „Цетињске читаонице и Горског вијенца” приредиле су свечану забаву са игранком, на којој је судјеловао и Дворски оркестар, на челу са Ф. Вимером.²

Својим првим нормативним актом, Друштво „Горски вијенац” предвиђело је покретање књижевног листа као „свог органа”.³ Ту своју замисао је оживотворило на почетку нове 1895. године. Тада је покренуло мјесечни часопис *Луча*, који је излазио од 1895. до 1900. године. То је био научно-белетристички часопис јужнословенског карактера и значаја, који је поред уже редакције имао и представнике шире редакције из главнијих градова Црне Горе и сусједних крајева, па чак и из Русије. Представници *Луче* за Босну и Херцеговину били су књижевници Алекса Шантић, Јован Дучић и Светозар Ђоровић; из Херцег-Новог Вељко Радојевић, књижевник и публициста, а из Русије - Александар Иванович Александров, професор Казанског универзитета.⁴

Друштво „Горски вијенац” је од почетка успјешно дјеловало. Имало је 134 члана, међу којима је било много угледних. На иницијативу др Валтазара Богишића, ово друштво је организовало књижевна сијела, као природни наставак цетињских бесједа. Посјетиоци књижевних сијела су се дијелили на групу читача и групу приповједача.

² Уп.: *Луча*, Цетиње, II/1896, св. I, стр. 47-48

³ Глас Црногорца, XXIII/1894, бр. 8, 19. II, стр [4].

⁴ Н. С. Мартиновић: *Прво црногорско друштво књижевника*. - Стварање Цетиње, 1955; бр. 1, стр. 32-37.

Читачи су били превасходно интелектуалци који су се бавили писањем и објављивањем својих радова, а приповједачи су били поглавито истакнути стари ратници који су знали да лијепо приповиједају.

У списку читача су забиљежени: Валтазар (Балдо) Богишић, Јефто Петковић, Нико Мартиновић, Гавро Вукотић, Митрофан Бан, Лазо Томановић, др Петар Миљанић, П.А. Ровински, Николај Сумароков, Митар Б. Мартиновић, Марко Ђукановић, Бајо Гардашевић, Живко Драговић, Филип Ковачевић, Павле Поповић - Чупић, Андрија Радовић, Клеантес Теодоридес, Јован Љепава, Лазар Перовић, Лабуд Гојнић, Марко Радуловић, Роберт Толингер, Мило Ковачевић и Никола Митровић.

На списку „приповједача” били су: војводе - Марко Миљанов, Марко Драгов Мартиновић, Петар Стеванов Вукотић, Илија Пламенац, Ђуро Матановић, Ђуро Перовић, Михаило Нишин Вучинић, Лазар Сочица; сердари - Раде Туров Пламенац и Перо Матановић, затим, Зарија Бакић и Зарија Протић.⁵

Друштво „Горски вијенац” је имало своју библиотеку са читаоницом, које су биле смјештене, заједно са редакцијом *Луче*, у хотелу „Локанда”. *Луча* је тада примала преко 90 наслова периодичних публикација (часописа и листова) из Европе и Америке.⁶ Периодика је давана на коришћење и хотелским гостима.

Године 1895. Учитељски збор је оформио хор од 36 чланова, који је пред публику излазио спреман.⁷ Редовно је одржавао пробе и судјеловао са Дворским оркестром, под заједничким руководством капелника Франтишека-Фрања Вимера, почев од 1895. и доцније.⁸ Пјесник Алекса Шантић је 1898. године послао цетињском Пјевачком друштву „Горски вијенац” компоновану пјесму *Пијмо вино...*;⁹ која је убрзо увјежбана и изведена пред публиком.¹⁰

⁵ Ibid, стр. 33-34.

⁶ Н. С. Мартиновић: *Народно стваралаштво у црногорским часописима*. - Гласник Етнографског музеја на Цетињу, књ. I, 1961, стр. 197-217

⁷ Луча, I/1895. св. I, стр. 64

⁸ Глас Црногорца, XXIV/1895, бр. 25, 17. VI, стр. [4].

⁹ Глас Црногорца, XXIII/1894, бр. 26, 25. VI, стр. [4].; Луча, II/1896, св. I, ср. 47-48; св. II, стр. 96.

¹⁰ П. Шоћ: *Музичка култура у Црној Гори*. - Стварање, Цетиње, 1953, бр. 1/2, стр. 63.

Чланови Друштва „Горски вијенац” и управе, према подацима часописа *Луча* за 1896. годину,¹¹ били су:

Добротвори:

1) митрополит хаџи -Сава Косановић, 2) генерал Николај Овсјани.

II Редовни:

3) митрополит Митрофан Бан, 4) начелници Института Софија Петровна Мертваго, 5) наставница Марија А. Матренинскаја, 6) Наталија А. Булегица, 7) архимандрит Михајло Церовић, 8) војвода Илија Пламенац, 9) војвода Гаврло Вукотић, 10) Нико Матановић, 11) сердар Јагош Радовић, 12) Марко Вукотић, 13) Шарл Пиге, 14) др Петар Миљанић, 15) др Лазо Томановић, 16) протођакон Филип Радичевић, 17) Јово Љепава, 18) Живко Драговић, 19) Роберт Голингер, 20) Божо Новаковић, 21) Филип Ковачевић, 22) Ђуро Поповић, 23) Бајо Гардашевић, 24) Шпиро Поповић, 25) Мило Ковачевић, 26) Мило Мартиновић, 27) Митар Мартиновић, 28) Нико Татар, 29) Јевто Петковић, 30) Шпиро Огњеновић, 31) Радоје Рогановић, 32) Мило Милетић, 33) Стево Татар, 34) Андрија Вукотић, 35) Илија Вулетић, 36) Марко Радуловић, 37) Лабуд Гојнић, 38) Павле Вуисић, 39) Милован Меденица, 40) Зеко Зорић, 41) прото Крсто Матановић, 42) ђакон Стево Пејовић, 43) Радоје Поповић, 44) Ђуро Шпадијер, 45) Перо Мартиновић, 46) Фрањо Вимер 47) Вуко Вулетић, 48) Лазар Перовић, 49) Милош Драгић, 50) Ото Бикел, 51) Саво Церовић, 52) Јован Николић, 53) Перо Поповић, 54) Шако Филиповић, 55) Илија Поповић, 56) Зеко Перишић, 57) Петар Милић, 58) Митар Дрецун, 59) Илија Вицковић, 60) Крсто Мартиновић, 61) Јово Дреч, 62) Јован Пипер, 63) Нико Виторовић, 64) Јово Герун, 65) Мићо Баровић, 66) Петар Спасић, 67) Мило В. Мартиновић, 68) Саво Радуловић, 69) Илија Хајдуковић, 70) Јово Мартиновић, 71) Филип Мартиновић, 72) Саво Јаблан, 73) Марко Томашевић, 74) Јевто Гашић, 75) Марко Газивода, 76) Андрија Радовић, 77) Рамо Мартиновић, 78) Марко Шпадијер, 79) Перо Јововић, 80) Јанко Вукотић, 81) Иво Ђуровић, 82) Машан Божовић, 83) Милутин Николић, 84) Милош Радовић, 85) Никола Митровић, 86) Нико Пејановић, 87) Ђуза Ђурашковић, 88) Лакић Лабовић, 89) Илија

¹¹ Луча, II/1896, св. I, стр. 47-48; св. 4, стр. 192; св. 5, стр. 240.

Бојовић, 90) Ананије Милачић, 91) Милутин Вучинић, 92) Радомир Вешовић, 93) Павле Пламенац, 94) Јован Бећир, 95) Стево Н. Јовићевић, 96) Ама-бег Мушовић, 97) Милош Катић.

Помажући:

98) војвода Симо Поповић, 99) Славо Ђурковић, 100) сердар Саво Пламенац, 101) др Рако Калуђеровић, 102) др Митар Радуловић, 103) поп Јован Вујановић, 104) поп Шћепо Мартиновић, 105) Лука Јововић, 106) Перо Ивановић, 107) Антоније Балдаћи, 108) Шпиро Јовановић, 109) Стеван Лукачевић, 110) Захарије Гвозденовић, 111) Божо Ђурашковић, 112) Нико Дебеља, 113) Стево Ј. Јовићевић, 114) Зеко Јовићевић, 115) Петар Шкеровић, 116) Симо Ковачевић, 117) Ђуро Шоћ, 118) Шако Шоћ, 119) Тодор Михаљевић, 120) Стево Вујановић, 121) Алекса Костић, 122) др Ђ. Петковић, 123) Јулија Петковић, 124) Марко Драговић, 125) Александар Александров, 126) Алекса Шантић, 127) Јован Дучић, 128) Вељко Радојевић, 129) Милош Марковић, 130) Васиљ Дабановић, 131) Новица Николић, 132) Ф. Циглер, 133) Мирко Мијушковић, 134) Ристо Поповић и 135) др Стево Огњеновић.

За 1896. годину Друштво се коноституисало овако:

предсједник: војвода И. Пламенац, потпредсједник: сердар Јагош Радовић, тајник: проф. Лазар Перовић, благајник: Г.И. Поповић, књижничар, Саво Радуловић.

Чланови одбора:

Ђуро Поповић, Мило Мартиновић, Нико Татар и Јевто Петковић.

Учитељски збор:

Фрањо Вимер, ком. Митар Мартиновић, Мило Ковачевић, Андрија Радовић, Шпиро Огњеновић.

Књижевни одбор:

предсједник: проф. Ж. Драговић, секретар: Мило Ковачевић.

Чланови из Цетиња: Јован-Јово Љепава, Филип Ковачевић, Лазар Перовић, др Петар Миљанић, др Лазо Томановић, Радоје Рогановић, Роберт Голингер, Милош Катић, Ђуро Шпадијер. - Из унутрашњости:

Марко Драговић, др Ђ. Петковић, Јулија Петковић, Никола Митровић, Милош Марковић, Ристо В. Поповић, Новица Николић, Лука Јововић.

Из иностранства: А. И. Александров, професор Казанског универзитета, Вељко Радојевић, Алекса Шантић, Јован Дучић, Светозар Ђоровић.

Администратори „*Луче*“: Мило Милетић, Милош Драгић, Марко Томашевић и Крсто Мартиновић.

Будући да су Друштво „Горски вијенац” и Друштво Цетињске читаонице имала сличне циљеве и програмске задатке, из материјалних разлога два друштва су се интегрисала и то само у погледу финансијских средстава, а у погледу програмских дјелатности су задржала одређену самосталност, с тим што су усаглашавала програмске садржаје ради избјегавања паралелизма и поклапања културно-просвјетних активности. „Економско удружење” је обављало заједничке послове од 17. децембра 1897. године, тако да су од почетка 1898. заједно држани зборови о бесједи, које је водио координациони или тзв. „Приређивачки одбор” оба друштва, на чијем је челу био Славо Рамадановић, први секретар Министарства спољних послова Књажевине Црне Горе. Општа претпоставка је била да ће тако „уз уједињене снаге, програми бити још бољи и квалитетније припремљени”¹² Оба друштва су бирала властиту управу; заједнички су им били: благајник, књижничар, економ и савјет.

„Економски уједињена” друштва „Горски вијенац” и Цетињска читаоница су заједнички дјеловала на културно-забавном и издавачком плану све до њихове дезинтеграције 22. фебруара 1904. године.

Као што смо већ истакли, Друштво „Горски вијенац” имало је своје гласило *Лучу*, које је као „књижевни лист”, у ствари, часопис, излазила у мјесечним свескама, понекад и као двоброј, до краја 1900. године, постижући редовни ритам излажења. На заједничким годишњим скупштинама биран је уредник овог часописа проф. Лазар Т. Перовић и „Књижевни одбор” од представника једног и другог друштва. Тако је на примјер, на заједничкој годишњој скупштини 26. новембра 1900. изабран Књижевни одбор у саставу: др Лазо Томановић, др Новица Ковачевић-Граовски, Данило Гатало, Јаков-Јаша Новаковић, Мирко Мијушковић, професор и Саво Вулетић, учитељ.¹³

¹² Глас Црногорца, XXVI/1897, бр. 51, 18. XII, стр. [4].

¹³ Глас Црногорца, XXIХ/1900, бр. 48, 2. XII, стр. [4].

Умјесто *Луче*, која је угашена крајем 1900. године, појавио се почетком 1901. часопис *Књижевни лист*, који је излазио, такође, у мјесечним свескама 1901. и 1902. године, па се након двије године и он угасио. Уредништво *Књижевног листа* средином септембра 1903. обавијестило је пренумеранте и читаоце - да је крајем 1902. године на годишњој скупштини Друштва „Цетињске скупштине и Горског вијенца” било договорено да се покуша са даљим излажењем часописа, али због недостатка финансија часопис је, ипак, обустављен.

Иако је Друштво Цетињске читаонице и „Горског вијенца” потресала криза, крајем 1903. и почетком 1904. године због међусобних односа, било је неких активности у мањим размјерама. Тако је, примјера ради да наведемо, средином децембра 1903. приредило комеморацију поводом смрти прерано преминулог Уроша Тројановића, пјесника из Роса, аутора далеко познате „*Бокешке ноћи*”. На комеморативном скупу говорио је о његовом животу и пјесништву Милош Шаулић.¹⁴

Ускоро је, као што смо казали, 22. фебруара 1904. дошло до дезинтеграције два друштва. Томе је допринио раскол између неких чланова Управе, али круцијални разлог је, ипак, био у томе што је Друштво „Горски вијенац” све више падало у немилост владајућег режима; оптуживано је као асоцијација која привлачи и окупља разне противнике режима црногорског суверена Николе Првог. Рад Друштва је „инкриминисан” највише путем ускраћивања финансијских средстава, па је безмало двије године послје гашења *Књижевног листа*, у почетку 1904. године престало са радом Друштво „Горски вијенац”. Његову имовину наслиједило је Друштво „Цетињске читаонице”. Три године касније биће обновљено под новим именом као Пјевачко друштво „Његош”, са нешто другачијим садржајима своје дјелатности.

¹⁴Уп.: др Душан Ј. Мартиновић, *Цетињска читаоница (1868-1915; 1928-1940) - Градска библиотека и читаоница „Његош” (1945-1998)*, Цетиње, 1998, стр. 147.

2.

ЗАНАТЛИЈСКО-ПЈЕВАЧКО И ТАМБУРАШКО ДРУШТВО
(1904-1907)

Настојањем једне групе млађих људи, школованих поглавито у иностранству, основан је Фонд за потпомагање домаћег занатлијског и трговинског подмлатка,¹⁵ са циљем да развија и унапређује ове значајне привредне дјелатности дуго запостављане (нарочито занатство) у старој Црној Гори. Наредне године - у мају 1903, Фонд је прерастао у Друштво за потпомагање заната и трговине. Тада је конституисана та корисна радничка корпорација са задатком да помаже и развија занате, трговину и уопште да унапређује „привредне радиности у земљи”.¹⁶ На оснивачкој скупштини усвојена су Правила Друштва,¹⁷ која су предвиђала отварање занатлијско-трговачких школа, слање сиромашних ученика „на страну” што ће рећи на школовање у иностранство, могућност додјелјивања кредита у циљу остварења радионица и радњи, како би временом сви занати и трговина из власништва странаца прешли у руке црногорских поданика. Ради стипендирања подмлатка, Друштво је на разне начине прикупљало материјална средства,¹⁸ давало забаве и игранке, сакупљало добровољне прилоге од грађана. Да би се читава ова активност операционализовала, у марту 1904. године основано је Занатлијско пјевачко и тамбурашко друштво, којему је стављено у задатак „да припрема пјевање српских и словенских народних и умјетничких пјесама”, да се чланови уче свирању на тамбурама, да приређује концерте, забаве и сијела у корист сиромашних занатлија и њихових породица у случају незапослености, болести или смрти, дакако, и у осталим кризним ситуацијама. Ово Друштво је основано иницијативом ваљаног цетињског занатлије **Драгомира Стошића**, који је биран и за првог његовог предсједника. Благајник Друштва је био Перо М. Калуђеровић, а прве одборнике су чинили:

¹⁵ Извјештај о раду и имовном стању Друштва за потпомагање заната и трговине у Црној Гори од 1902. до 1912. године. Цетиње, 1912, стр. 3.

¹⁶ Правила Друштва за потпомагање заната и трговине у Црној Гори - Дубровник, 1904, стр. 3.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Др Душан Ј. Мартиновић: *Развој занатлијства на Цетињу*. - Историјски записи, XXX(L)/1977, књ. XXXIV, св. 3/4, стр. 760.

Стеван Перовић, Илија Ивковић, Андрија Абрамовић, Михаило Николић, Спасо Михаиловић, Васо Милићевић и Јово Баровић.¹⁹

Друштво је успјешно радило годину и по дана, а онда је претворено у Цетињско радничко друштво.

О активности Занатлијског пјевачког и тамбурашког друштва постоји прегршт података у оновременој штампи. У првој години свога рада Друштво је приредило четрнаест забава и излета. У Друштву се учило нотно црквено пјевање. Почетком 1905. године његови чланови су знали преко 60 умјетничких извођачких дјела „да нотално тамбурају или пјевају”.

Нова Управа је изабрана 13/25. априла 1905. у саставу: Душан Греговић, предсједник, Урош Марић, потпредсједник; Марко Томовић, секретар, Стеван Перовић, благајник, и одборници: Петар Спасић, Спасоје Пилетић, Димитрије Беговић, Мићо Баровић, Смаил Ђурбузовић и Васо Радовановић.²⁰ Били су то махом интелектуалци (дипломате, фармацеути, правници), чиновници и угледници из занатлијско-трговачког осталежа.

Душан Ј. Греговић (Петровац/М, 1875 - 1923) припада реду истакнутих црногорских дипломата и државника. Син је Јова Греговића, који се у Цариграду оженио Гркињом, што је њиховом јединцу омогућило школовање у граду на Босфору. Тамо је Душан Греговић завршио француски лицеј и наставио студије на правном факултету, добивши турску стипендију на захтјев црногорске владе. Иако није завршио започети факултет, од 1905. године обављао је дужност првог секретара Министарства спољних послова Књажевине Црне Горе, да би га затим, као интелигентна човјека са знањем турског и грчког језика, црногорски суверен Никола Први акредитовао за црногорског конзула у Скадру и на тој дужности се налазио од 30. IX 1905. до 18. V 1907. Потом је био црногорски отправник послова у Цариграду од јула 1907. до 1. фебруара 1910. године. По други пут је конзул у Скадру од 1. фебруара 1910. до 10. августа 1911, када је постао министар иностраних послова Краљевине Црне Горе (до 6. јуна 1912). Указом црногорског краља од 11. јуна 1912. Греговић је наименован за маршала Двора. Након првог свјетског рата Душан Греговић је наставио

¹⁹ Глас Црногорца, XXIII/1904, бр. 21, 22. V, стр.[4].; Правила Занатлијског друштва... стр. 8.

²⁰ Глас Црногорца, XXXIV/1905, бр. 13, 2. IV, стр. [3].

дипломатску каријеру у Краљевини СХС. Био је генерални конзул у Цариграду до 11. марта 1922, када је пензионисан. Умро је 19. јуна 1923. - у 48. години старости.²¹

Друштво занатлија и трговаца је 22. маја / 3. априла 1905. године одржало у „Зетском дому” забаву са игранком „у корист успостављања друштвене читаонице”, што ће рећи да се латило посла да створи властиту књижницу са читаоницом. Поред свирања тамбураша, који су „за кратко вријеме лијеп успјех постигли”, Друштво је имало и позоришну секцију која је средином маја те године давала позоришни комад „*Бакон Авакум*”, који су, како биљеже званичне ондашње новине, „друштвени дилетанти одиграли са попутним разумијевањем на опште задовољство публике, која их је бурним аплаудирањем” наградила. Међу дилетантима су се, према оцјени новинског извјештача, посебно истицали г-ђа Катинска (касније позната глумица) и Вучић Божовић.²²

Друштвени хор је био састављен из дванаест бољих пјевача домицилних занталија и млађих чланова. „У тишини склопљен под хороводством г. капелника Вимера” за релативно кратко вријеме савладао је нотално црквено пјевање. Хор је „први пут пјевао у манастирској цркви на Цвијети, 15. о. мј. (тј. априла - Д.М.), а пјеваће и на ускршњим празницима. По пјевању који се при св. богослужењу на Цвијети чуло слободно се може закључити, да су и пјевачи и њихов вриједни хоровађа уложили сву вољу и мар за гајење складног црквеног пјенија, послје чега ће отпочети учити и усавршавати се и умјетничким свјетовним пјесмама²³ - закључује наш хроничар, и додаје подстицајно:

„Уложена добра воља и истрајност у учењу код овога хора до данас - нека би била гаранција за сталност његову, а опште признање и пажња неће изостати”.²⁴

Упркос почетним успјесима, друштво цетињских тамбураша као хуманитарна и патриотска асоцијација била је кратког вијека. Друштво је на ванредној скупштини од 27. маја једногласно ријешило да се трансформише у Цетињско радничко друштво.

²¹ Уп.: Душан Ј. Мартиновић, *Прилози биографики заслужних Пашићровића*. - У: Научни скуп Пашићровићи. (Историја, култура, природа). Зборник радова, Петровац на мору - Свети Стефан, 2001, стр. 178-1891; др Мирослав В. Лукетић: *Поменик Пашићровића I*, Петровац, 2000, стр. 125-127.

²² Глас Црногорца, XXXIV/1905, бр. 21, 28. V, [4].

²³ Глас Црногорца, XXXVI/1907, бр. 19, 20. IV, стр. [4].

²⁴ Ibid.

3.

ЦЕТИЊСКО РАДНИЧКО ДРУШТВО И ЊЕГОВА
КУЛТУРНО-ПРОСВЈЕТНА ДЈЕЛАТНОСТ (1907-1914)

Цетињско радничко друштво основано је, као што је истакнуто, 27. маја 1907. на ванредној скупштини Занатлијског пјевачког и тамбурашког друштва које је, заправо, продужило рад под овим именом. Правила Друштва је верификовала Обласна управа крајем августа 1907. године, послје чега је ускоро - 14. октобра, Друштво одржало годишњу скупштину на којој је изабрало и своју прву управу. Појава Цетињског радничког друштва је услиједила само непуних шест година од оснивања друштва са истовјетним именом у Београду. Новоконституисано друштво је имало пет одјељака: опште с благајном, пјевачко, тамбурашко, дилетанско-позоришно и читаоничко са књижном.²⁵

Као што се из Правила Цетињског радничког друштва види, његов основни задатак био је да стоври „радним људима на Цетињу културнији и бољи живот”. Током његовог каснијег програмског дјеловања запажа се тенденција која је дошла до израза и на једној скупштини овог Друштва да се оно залаже за боље и солидарније радне и животне услове свог чланства, што лијепо илуструје примјер из међуратног раздобља.

Када су новембра 1927. године 24 радника из три кројачке радње напустили посао тражећи боље наднице, Радничко друштво је материјално помагало штрајкаче и послје шест дана кројачки мајстори - власници поменутих радњи, пристали су на све услове које су им штрајкачи поставили. Радничко друштво је за тих осам дана дало четири позоришне представе од чијих прихода су издржаване породице радника-штрајкача.²⁶

Крајем 1907. и почетком 1908. године (31. XII 1907/12. I 1908) изабрана је Управа ове радничке и културно-просвјетне асоцијације, коју су чинили: *Алекса В. Мартиновић* - предсједник, генерални секретар Министарства иностраних дјела Књажевине Црне Горе; *Јово Лазовић* - потпредсједник, *Петар Ј. Почек*, типограф - тајник (секретар), *Марко Хајдуковић* - благајник, и одборници: *Нешо Голубовић*, *Мило Иванишевић*, *Антон Дебеус*, *Ђон Ђокола*, *Илија Тановић*, *Јован*

²⁵ Глас Црногорца, XXXVI/1907, бр. 46, 20. X, стр. [3].

²⁶ Јагош Јовановић: оп цит., стр. 427.

Поповић. Били су то, заправо, угледнији занатлије - представници разних струка.²⁷

Алекса Вуков Мартиновић (Бајице, Цетиње, 1877-1941), учио је у Цетињској гимназији, а завршио царски лицеј Галата сарај у Цариграду. Ступио је у државну службу 15. новембра 1900, као писар у Министарство иностраних дјела Књажевине Црне Горе, да би идуће, 1901, био постављен за генералног секретара овог министарства. Владао је знањем неколико страних језика, нарочито турским и француским. У вријеме политичких поларизација у Црној Гори, средином прве деценије XX вијека, определијелио се за народну странку („клубаше“) и пошто се замјерио кабинету др Лазара Томановића због писања у француској штампи о насилном рушењу Штампарије „*Народне мисли*“ у Никшићу (1907), „стављен је под суд“ да би након 10 мјесеци био ослобођен оптужнице као невин. Послије тога је убрзо пошао у Цариград, гдје се у почетку бавио новинарством, касније три године радио у Руској банци и био од велике помоћи црногорским печалбарима, нарочито као добровољцима - повратницима за вријеме балканских ратова (1912-1913). И сам се вратио у завичај и био распоређен на дужност секретара Црвеног крста на Ријечи Црнојевића. Послије завршетка Првог балканског рата послат је поново у Цариград да прати преговоре о миру са Турском. Тада је шаржиран да прода дворац Емирџијан, који је султан даровао књазу Николи. Пошто је Црногорска војска била принуђена од великих сила да напусти Скадар 1913, Алекса В. Мартиновић је одређен за црногорског конзула у граду на Бојани. Ту је 1915. године сачекао поновни улазак Црногорске војске под командом Радомира Вешовића. Сазонов, руски министар спољних послова, тражио је да га Црногорска влада опозове и он је убрзо напустио Скадар, пошто је војвода Божо Петровић преузео дужност гувернера ове области. Послије аустро-угарске окупације Цетиња и Црне Горе, 1916. године је конфиниран у Вајтхофен на ријечи Таји. Послије завршетка Првог свјетског рата, вратио се у Црну Гору. Учествовао је на засиједању Велике народне скупштине у Подгорици и био један од ријетких посланика који је заступао становиште да уједињење буде изведено равноправно, а никако безусловно. Након присаједињења Црне Горе Србији и стварања Краљевине СХС, био је поново годину дана у Скадру у својству делегата за исхрану и вршио

²⁷ Глас Црногорца, XXXVI/1907, бр. 3, 13. I, стр [4].

дужност конзула. Почетком 1920. премјештен је у Повјереништво Краљевске Владе на Цетињу. Годину касније, постављен је за генералног конзула у Паризу и као такав пензионисан.²⁸ По повратку на Цетиње бавио се банкарским пословима; реорганизовао је Трговачку банку и основао Друштво „Грађевинар Д.Д.” и био предсједник њихових управних одбора... Уз то, био је и предсједник Друштва „Свети Владимир”, допринио његовој реорганизацији и формирању читалонице... Бавио се новинарством (сарађивао је у руским и француским новинама); неко вријеме био је одговорни уредник *Гласа Црногорца* (бр. 9/1906- бр. 3/1907). Писао је пјесме и бавио се преводилаштвом (превео је више пјесама краља Николе на француски језик).

Позоришна секција Цетињског радничког друштва имала је око 30 мушких и женских чланова, свога драматурга, редитеља и сценографа. Од априла 1908. године Радничко друштво је добило искусног редитеља Петровића и његову супругу, што је било значајно кадровско побољшање Позоришне секције.

Године 1908. предсједник је био **Марко Газивода**, док су наредне, 1909. године управу чинили *Јован Хајдуковић* - предсједник, *Перо Шоћ* - потпредсједник, *Душан Милић*-секретар, *Јоко Иванишевић*-благајник, *Блажо Маркуш*-економ и одборници. *Васо Вујић*, *Васо Радвановић*, *Петар Дрецун*, *Ђорђеје Мартиновић* и *Ристо Тановић*, а умјесто ранијих савјетодавних чланова др *Стева Огњеновића* и *Јована Хајдуковића* изабрани су *Љубомир Бакић* и *Милутин Татар*.²⁹

Јован Хајдуковић (Црмница, 1876 - Загреб, 1919) завршио је Основну школу у Брчелима, гимназију у Београду, а Правни факултет у Загребу. По завршетку студија вратио се у Црну Гору, гдје је обављао разне функције у државном административном и управном апарату. Једно вријеме је био начелник Министарства финансија Књажевине Црне Горе. У Црној Гори се залагао за многе напредне идеје које је прихватио као средњошколац и студент у Београду и Загребу. Радио је на формирању радничке организације и био један од главних актера и руководилаца радничког покрета на Цетињу. Бавио се и проблемима културе; преводио је и објављивао напредне фељтоне у црногорској

²⁸ Уп.: Jules Meulemans, *M. Alexandre V. Martinovitch. Ancien secrétaire général, di ministér des affaires étrangères de Montenegro. Le Moniteur des consulats et du commerce international, Paris, jeudu 18 juillet 1907. str. [1]-2. Са фотографијом.*

²⁹ *Глас Црногорца*, XXXVIII/1909, бр. 6, 31. I, [3].

штампи. За вријеме Првог свјетског рата и окупације Црне Горе (1916-1918) живио је у Бару, бавећи се адвокатуром.³⁰

Цетињско радничко друштво је под предсједништвом Јована Хајдуковића 1909. године имало сем Позоришне секције, која је те године давала више представа („*Мадам монџодем*”, „*Граничаре*” и др.), и пјевачку и тамбурашку секцију с оркестром којим је руководио музичар *Алекса Ивановић* (Цетиње, 1888 - Подгорица, 1940), касније хоровађа Првог црквеног пјевачког друштва „Његош” на Цетињу, па, потом, Пјевачког друштва „Бранко” у Подгорици.

Дилетантски позоришни одсјек Цетињског радничког друштва почетком маја 1909. извео је у „Зетском дому” представу „*Ђуго*” - позоришни комад из српског народног живота, од Веселиновића и Брзака. Новински извјестилац каже:

„Комад је добро одигран, па смо стекли увјерње, да ће поменуто друштво, трудом који улаже, кроз кратко вријеме, моћи потпуно замијенити остале путујуће позоришне дружине, које су нас у ту сврху и ако ређе, посјећивале и да ћемо тим имати на Цетињу наше стално позориште. Публика се добро одазива представама, те ће се друштво и материјално помоћи.”³¹

Оновремена позоришна критика, која је пратила и музичка догађања у престоници црногорској, истицала је да је тамбурашки оркестар „Балкан” из Загреба,³² који је презентирао богати и разноврсни програм, па је на цетињску публику оставио савршено повољан утисак приликом гостовања 12. фебруара 1909. године. Тамбураши Цетињског радничког друштва су 8/20. фебруара приредили „на покладе, забавно вече с игранком, које је протекло у најбољем расположењу и уз примјеран рад, и трајало до послје поноћи. (...). Тамбураши су врло добро извели мноштво српских кола и страних игара.”³³

На Госпођиндан 8/21. IX 1909. дилетантско позоришно одјељење Цетињског радничког друштва приредило је у „Зетском дому” представе једночинку „*Развод*” А. Енеса и комедију „*Лажа и њаралажа*” Јована

³⁰ Уп.: др Душан Ј. Мартиновић, *Цетињска читаоница (1868-1915; 1928-1940) - Градска библиотека „Његош” (1945-1998)*, стр. 246.

³¹ *Глас Црногорца*, XXXVIII/1909, бр. 20, 2. IV, стр. [3]

³² *Глас Црногорца*, XXXVIII/1909, бр. 6, 31. I, стр. [3].; Перо Шоћ: оп цир., стр. 758-759.

³³ *Глас Црногорца*, XXXVIII/1909, бр. 8, 14. II, стр. [4].

Стерије-Поповића. На почетку извођења ових представа, између чинова и појава, Тамбурашки збор овог друштва наступио је „с новим одабраним програмом а под управом свог зборовође, г. Алексе Ивановића”.³⁴

Увјежбани тамбурашки оркестар, редовно је 1910. године оркестрирао испред цетињског Двора,³⁵ веома је успјешно учествовао у јубиларним свечаностима те године када је књаз Никола крунисан краљевским достојанством. Тамбурашки оркестар је за ту свечану прилику штампао програм за август 1910, који поред мноштва народних кола и игара садржи и 33 чисто „умјетничка комада”. Тамбурашка секција са својим оркестром успјешно је изводила програме све до 1914. године.³⁶

Када се говори о Цетињском радничком друштву и његовој седмогодишњој културно-просвјетној активности, треба подсјетити на ријечи проф. др Вида Латковића, који је изрекао о њему ову оцјену - да је оно „без сваке сумње, најздравија, најактивнија и једна од најважнијих културно-просвјетних заједница у предратној Југославији”, која је управо „превазишла бројем и вриједношћу све дотадашње дилетантске групе у Црној Гори”.³⁷

Друштво је 20. октобра 1909. издвојило своје Дилетантско одјељење и претворило га у Народно позориште Цетињског радничког друштва, које је фунгирао до маја јубиларне 1910. године. Тада је у сусрет предстојећем јубилеју - проглашењу књаза Николе I за Краља и Књажевине Црне Горе Краљевином, Народно позориште Цетињског радничког друштва укинута, а основано Књажевско црногорско народно позориште које ће послѣје крунисања Николе I за краља и проглашења Црне Горе за краљевину, бити преименовано у Краљевско црногорско народно позориште.

Новим Правилима радничког друштва, донесеним крајем јуна 1910. истакнуто је да оно има циљ „умно усавршавање и материјално

³⁴ На септембарској приредби 1909. приложили су чланови Друштва Друштвеној каси 50 перпера умјесто вијенца на одар свога друга и члана пок. Јова Баровића, на чему је управа захвалила прилагачима „који истискују туђински обичај полагања трошних вијенца” (Глас Црногорца, XXXVIII/1909, бр. 38, 5. IX, стр. (4).

³⁵ Глас Црногорца, XXXIV/1910, бр. 34, 7. VIII, стр. [3].

³⁶ Нико С. Мартиновић: *Цетињско радничко друштво*. - У: Музичка енциклопедија, I, Загреб, MCMLVIII, стр. 250. Потпис: Н. Мић.

³⁷ Алманах Јужњак, Цетиње, 1916, стр. 110.

потпомагање својих чланова”. Хор и оркестар требало је да служе развијању слоге и љубави међу чланством”. Његовањем разних видова умјетности и подизањем културног нивоа радника успјешније су се могле „развијати људске врлине”. То је управо било позориште које је омогућавало да се с успјехом могу обављати свакодневне обавезе према незапосленим и здравствено угроженим члановима.³⁸ Друштво је почетком 1912. године држало годишњу скупштину и изабрало нову управу: за предсједника - *Ристиа Појовића*, за потпредсједника - Јована Д. Мартиновића, за секретара - П. Ж. Лазаревића, за благајника - Вида Н. Мартиновића, и за одборнике: Риста Андрића, Мића Баровића, Марка Л. Иванишевића, Мила Милетића и Петра Касома.³⁹ На овој годишњој скупштини вођена је расправа да се обнови друштвена читаоница, па је грађанству упућен апел за помоћ у књигама и новцу. Након оснивања сталног професионалног позоришног ансамбла на Цетињу, активност Цетињског друштва слаби и ограничава се искључиво на музичке програме. Друштво је егзистирало до 1914. године, а онда је с појавом Првог свјетског рата замрла његова активност.

Послије Првог свјетског рата, Друштво је поново организовано у марту 1919. године, с тим што се у априлу 1920. претворило у Секцију Социјалистичке радничке партије (комуниста)⁴⁰

Ристо Поповић (Цетиње, 1871 - Беч, 1924), након завршетка Основне школе и Гимназије на Цетињу, студирао је права у Београду и завршио их 1894. године. Неко вријеме је био секретар др Валтазара Богишића као министра правде Књажевине Црне Горе, затим судија Окружног суда на Цетињу, предсједник Окружног осуда у Бару, па судија Великог суда на Цетињу. Као посланик Народне скупштине припадао је опозиционом блоку. Године 1913-1915. министар је финансија у Влади Краљевине Црне Горе. За вријеме окупације 1916-1918. био је интерниран у концентрационе логоре Мађарске и Аустрије. Иза Првог свјетског рата бавио се приватном адвокатуром, 1923. године биран је за посланика као присташа Црногорске странке за изборни Срез цетињски и послије тога до покрај живота боравио у Београду.

³⁸ Ђ. Д. Пејовић: *Развитак просвјете и културе у Црној Гори 1852-1916*. Цетиње, 1971, стр. 311.

³⁹ Глас Црногорца, XL1/1912, бр. 8, 25. II, стр. [3].

⁴⁰ Н. С. Мартиновић: *Цетињско радничко друштво*. - У: *Музичка енциклопедија*, I, Zagreb, MCMLVIII, стр. 250. Потпис: Н. Мић.

Када се ради о Друштву за потпомагање заната и трговине у Црну Гору није на одмет, подсјетити на врло интересантну његову ДИПЛОМУ, коју је оно установило и свечано уручивало својем чланству. Ради се о репродукцији слике ликовног умјетника Михаила - Мила С. Врбице (Његуши, 1871 - Београд, 1937). Композиција овог сликара је врло оригинална и са доста симболике која својим елементима асоцира на црногорске ратничке особености и занатске предрасуде... Диплома је у ствари ликовна композиција у четири дијела, који симболично дочаравају циљеве Друштва. Горњим дијелом слике доминирају неколико цефердарима наоружаних људи који напрегнутом пажњом очекују у суром кршу непријатељски напад - што симболизује на умјетнички начин слобдарску Стару Црну Гору и њено херојско доба, када је Црногорац мислио превасходно на одбрану земље - На доњој страни слике је лик средњевјековног Црногорца који је прислонио свој цефердар уз дрво обавијено виновом лозом у хладу дрвета као самоуки мајстор теше глијетом камен, да од њега начини дио колоне, што нам представља „прелазно стање у Црној Гори, доба када Црногорац може дахнути душом на лорововијем вијенцима своје победе над непријатељем, који га је тако дуго узнемиравао, па вјерујући да занатом неће оскрнавати своје херојство, код њега се такорећи спонтано јавља љубав к занату, односно к привредној радионости уопште и ради марљиво, ради онако како умије, а до њега прислоњена пушка значи да ће он у својој датој прилици потурати алат којим ради и дохватити се пушке, да Бог да, до краја оствари своје националне идеале.”⁴¹

Средњи, главни дио слике представља радионицу модерног занатства Црногораца, и то ковачког, најдуже игнорисаног у Црној Гори. Ковач ту за свог шегрта објеручке и свесрдно прима „једно убаво Црногорче”, које му мајка, млада и згодна Црногорка, приводи занату... Ово је уједно и симбол новог доба, којим се иде, доба које ће настати онда када буде Црна Гора остварила своје националне идеале - када буде прионула да радом оствари културни препород своје земље. Над овим дијелом слике види се у орнаменту уплетен портрет заштитника Друштва - принца Петра, трећег сина црногорског Књаза и Господара.

На лијевој страни Дипломе насликана је вила, која са једног клифа на морској обали издигнута пружа вијенац ка дугуљастом и

⁴¹ Саво П. Вулетих: *(Диплома Друштво за потпомагање заната и трговине у Црној Гори)*. - Глас Црногорца, XXXIV/1905, бр. 18, 7. V, стр. [3]. Потпис: Хаверриус.

вијугавом пољу, које се над портретом покровитеља - књаза Петра, извило у виду пантљике, а одређено је за исписивање имена оног којему се диплома даје, што значи да вила пружа вијенац онима који се залажу за напредак заната и трговине у Црној Гори, дакако, и за њен културни преображај. Другом руком вила показује на пучину гдје се далеко у перспективи види пловећа лађа, чиме се симболично указује на долазеће вријеме у будућности, када ће црногорски занатско-трговачки и индустријски производи циркулисати у свијету, када ће се црногорска трговина прославити као што је црногорско оружје у прошлости.

При дну слике стоји позната изрека мудрог црногорског суверена Николе I Петровића Његоша.

**„ДА СУ МИ ЦРНОГОРЦИ РАДНИ КАО ШТО СУ ЈУНАЦИ,
БИЛИ БИ БОГАТИ!**

Тако је, дакле, маштовито и оригинално наш умјетник „протумачио све што се хтјело” и што треба учинити за просперитет Црне Горе, компоњујући све сликарске елементе у једну хармоничну цјелину.

4.

ПРВО ЦРКВЕНО ПЈЕВАЧКО ДРУШТВО „ЊЕГОШ” НА ЦЕТИЊУ (1907-1915)

Почетком 90-тих година XIX стољећа долази до видног културног препорода у Црној Гори и у новоослобођеним крајевима послје ослободилачких црногорских ратова 1876-1878. године и одлука Берлинског конгреса (1878). Цетињска читаоница, основана 4/16. фебруара 1868, била је ометена поменутих ослободилачким ратовима, али по њиховом окончању ускоро је обновљена, поставши матица самосталног културно-просвјетног дјеловања у престоници - Цетињу, и на читавом простору Црне Горе. Била је главни организатор отварања читаоница по градовима и селима, с тим што је посебно ангажована, и у свом ангажману истрајала, на изградњи „Зетског дома” (1884-1896), набавци сопствене штампарије (1884), оснивању Народног музеја (1890), Позоришта (1893), обнављању Државне библиотеке (1893) и формирању Пјевачког друштва „Његош” (1907).

Сем ових веома амбициозних планова, успјешно реализованих за врло кратко вријеме, Цетињска читаоница је као матична, извршила низ дјелотворних утицаја и неопходних припремних радњи за оснивање

и конституисање више, по сопственим матрицама, сродних или истовјетних установа културно-просвјетног карактера и значај по варошима, новоослобођеним градовима и селима црногорским. Оснивачи читаоница и чланови њихових управа били су главари, најауторитатније личности и најистакнутији културни радници, који су се, без обзира на малобројност чланства, врло активно залагали за стварање мреже читаоница по селима и варошима, ширећи преко њих културно-просвјетне програме, напредне и демократске идеје.

За разлику од Цетињске читаонице која је успијевала да организационо одржи у свом саставу више секција (позоришну, музику, и др.), па се није осјећала потреба за оснивањем посебних друштава ван њеног оквира, јер, уосталом, њихов солидни смјештај у, за у оно вријеме монументалном здању какво је био „Зетски дом”, допринио је да се одрже у овој матичној институцији све до 1907. године. У другим срединама црногорским дошло је до осамостаљавања појединих културних асоцијација, као што су, на примјер, пјевачка друштва. Заправо, у новоослобођеним градским агломерацијама читаонице нијесу могле задовољити растуће потребе, па су се, стога, поједине њихове секције осамостаљивале и прерастале у посебна друштва са ужим и ширим специјалистичким програмима. Најприје су се одцијепили *хорови*, који постају нов тип културно-просвјетних асоцијација под именом - пјевачка друштва. Прва таква дружина у црногорској држави изњедрила је из Подгоричке читаонице 1892. године - у мјесту, дакле, гдје су утицаји оријенталне културе били врло присутни и, с тим у вези, смисао и даровитост за пјесму као саставни дио живота. Ово црногорско друштво добило је име „Бранко”. Затим је, у крилу Никшићке читаонице, постало Пејвачко друштво „Захумље” (1898), а из Барске читаонице изњедрило је „Братимство” (1910). Из Улцињске читаонице почетком 1899. године издвојило се „Оцињско пјевачко друштво”, док је у Даниловграду основано Пјевачко друштво „Јединство” 1908. године, које је 1914. имало и властиту читаоницу.

Иако пјевачка друштва нијесу имала позоришне секције, повремено су приређивали и позоришне представе. Сва су она, нека мање - нека више, својом укупном културно-просвјетном дјелатношћу доприносила развијању културног нивоа становништва, његовог умјетничког укуса и национално-патриотске свијести. Била су, дакле, важан национални и културни чинилац. Умјетнички програми које су приређивали нијесу били ни ријетки, ни рђави. У раду пјевачких дру-

штава, по природи ствари, доминирале су пјесме, каткад врло пристојне умјетничке вриједности, које су хорски или појединачно пјевали чланови постојећих друштава, или су рецитовали и свирали што сазнајемо из оновремене штампе.

На први поглед може да зачуди како се десило да на Цетињу, пријестоном граду црногорском, са развијеном друштвеном инфраструктуром, школском, административно-управном и политичко-дипломатском средишту Књажевине Црне Горе, све до 1907. године није било самосталног, посебно издвојеног културно-умјетничког друштва?

Разлог је, несумњиво, у ономе што је претходно истакнуто о Цетињској читаоници, у чијем су оквиру успјешно са мање или више резултата, функционисале поједине секције, међу којима и Пјевачко друштво још 1871, 1881-1889. године, па, затим, Друштво „Горски вијенац” у десетогодишњем интервалу с краја XIX и почетком XX вијека (1894-1904) и након овога Занатлијско-пјевачко и тамбурашко друштво (1904-1907). Самим тим, Пјевачко друштво „Његош” фактички датира од 1871. године - оно представља континуитет поменутих друштава која чине његове претече и оно их баштини и одржава 130-годишњу традицију.

О Цвијетима 1907. године, у ужем кругу цетињске омладине, образован је пјевачки хор под управом Франтишека Вимера, капелника Војне музике.

„Прво цетињско црквено пјевачко друштво” основано је иницијативом групе грађана, и то: Франтишека Вимера, капелника Војне музике, Лазара Бркића, професора Цетињске гимназије, Душана Милића, писара Великог суда, Јована Сечујског, банкарског чиновника и Божа Чакића, занатлије. Ево како је хроничар 1932. године, разумије се, по сјећању оснивача са дозом „заборава” (Друштво је име „Његош” добило тек почетком 1909. године!), забиљежио „конституисање” Пјевачког друштва 1907. године.

„Послије подне у гостионици г. Прошека, Чеха, сједјели су за једним столом г. г. Фрањо Вимер, капелник војне музике, Јован Сечујски, чиновник нар. штедионице, Божа Чакић, Лазар Бркић, и проф. Душан Милић и мало помало тако сједећи запјевају.

Па ће Вимер:

’Ха, ево, кватет, хајде да оснујемо друштво!’ - на што сви сложено пристадоше.

Сјутрадан почеше са купљењем чланова и дадоше назив друштву 'Његош'. Њихов почетни рад био је деликатан и тежак, па је најзад, ипак, кроз дуго препрека и перипетија уродио плодом.

Мијењале су се управе за управом, а друштво је разгранало своју активност, тако да данас броји око 82 члана.⁴²

„Повучено, у затишју, чланови овога хора су марљиво радили, вјежбали се и изучавали црквено пјевање и о Ускрсу се јавили на литургији својим црквеним појањем”.⁴³

Охрабрен почетним успјесима, пјевачки хор је све до Мале Госпође појао на литургијама, кад је претворен у Прво цетињско црквено пјевачко друштво. Било је то, дакле, 21. септембра (или 8. септембра по старом календару). Првих година ово друштво је егзистирало без ичије помоћи са стране, издржавајући се искључиво од чланских улога и тако се постепено развијало и напредовало.

Управа Друштва, пјевачи и њихов хоровађа, настојали су свим силама да се одрже и да, пошто-пото, у пријестоници црногорској попуне осјетну празнину. Цијенећи потребитост за једним оваквим друштвом на Цетињу, прва им је притекла у помоћ Цетињска конси-сторија одредивши им годишњу субвенцију. Преко штампе је преко-ријевано цетињско грађанство за одређену пасивност према овом друштву, па је у више наврата апеловано на материјалу и моралну помоћ како се оно не би угасило на самом зачетку. Уредник *Цетињског вјесника* је оптимистички истицао да је Прво цетињско пјевачко друштво:

„заслужило што обилнију потпору како од стране Општине, тако и од грађанства и ми се надамо - каже он, да се неће дозволити да због нашег немара угине. Брза помоћ - двострука је помоћ” - упозоравао је поменути уредник у личности професора Божа Новаковића.⁴⁴

У вези са настанком Првог цетињског црквеног пјевачког друштва, 21. септембра 1907, занимљива је једна биљешка полузваничних црногорских новина у којој се потврђује горњи навод да то „није нова установа, која треба тек да отпочне свој рад”, већ је оно створено од чланова хора који је и до сада са великим успјехом појао у Манастир-

⁴²Цетињски лист, I/1976, бр. 17.25.XI, стр 12 (цитат преузет из Цетињског одјека, од 11. септембра 1932.)

⁴³Божо Новаковић: *Наше пјевачко друштво*. - Цетињски вјесник, I/1908, бр. 11, 2. VIII, стр. [4]. Потпис: У(тј. уредник)

⁴⁴Ibid: Глас Црногорца, XXXVII/1908, бр. 3, 19, I, стр. [3].

ској цркви”. Друштво је имало и своју драмску секцију, па је повремено припремало и за грађанство давало поједине комаде.⁴⁵

Прву управу чинила су ова лица: *Лазар Бркић* - председник, Божо Чакић - потпредседник, Душан Милић - секретар, Јован Сечујски - благајник.⁴⁶ Друштво је од конституисања имало „Правила” која су благовремено надлежне власти одобриле и која су предвиђала организационо устројство, правила понашања и дјелатност чланова.

Године 1908/09. Црквено пјевачко друштво имало је своје просторије у кући Иване Никичине.⁴⁷

Иако је према друштвеним „Правилима” било уобичајено да се скупштине сазивају најмање једанпут годишње и тада се бирала нова управа, судећи по подацима које располажемо, године 1908. биле су двије, јер сријећемо два председника!? Прво јануара 1908. помиње се као председник *Филиј Свј. Врчевић* (Котор, 1882-Улцињ, 1913),⁴⁸ а затим од средине марта исте године - Душан Милић.

Према подацима *Цетињског вјесника* од 19. јула 1908, тих дана је одржана ванредна скупштина пошто је претходно, претпостављамо, бивши председник Ф. Врчевић из здравствених разлога, због болешљивости од јевтике (сушице), поднио неопозиву оставку. У нову управу су изабрани: председник - *Душан Милић*, потпредседник - Васо Радовановић, секретар - Милан Ст. Врчевић и благајник - Ристо Андрић.⁴⁹

Прво цетињско црквено пјевачко друштво почетком 1909. године промијенило је своје званично име. На годишњој скупштини одржаној 14. јануара 1909. одлучило је да носи име великог црногорског пјесника и филозофа Петра II Петровића-Његоша. Ново официјално име овог друштва отада је било: Прво пјевачко друштво „Његош” - Цетиње. Тада је изабрана и нова управа у саставу: *Перо Вучковић* - председник, Косто Лучић - потпредседник, Милан Ст. Врчевић - секретар, Ђуро

⁴⁵ Глас Црногорца, XXXVI/1907, бр. 42, 22. IX, стр. [3].

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Цетињски вјесник, II/1909, бр. 3,10, I, стр. [2].

⁴⁸ Глас Црногорца, XXXVII/1908, бр. 3, 19. I, стр. [3].

⁴⁹ Цетињски вјесник, I/1908, бр. 7, 19. VII, стр. [4].⁴⁵ Глас Црногорца, XXXVI/1907, бр. 42, 22. IX, стр. [3].

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Цетињски вјесник, II/1909, бр. 3,10, I, стр. [2].

⁴⁸ Глас Црногорца, XXXVII/1908, бр. 3, 19. I, стр. [3].

⁴⁹ Цетињски вјесник, I/1908, бр. 7, 19. VII, стр. [4].

Андрић - благајник и одборници: учитељ Ђуро Шпадијер, професор Гавро Травањ и Никола Кнежевић.⁵⁰

Иако је Цетињска публика тих година имала прилику да у „Зетском дому” гледа гостујуће групе - позоришне трупе и музичка друштва (Пјевачко друштво „Балкан” из Загреба, дилетантски Тамбурашки збор из Дубровника под управом капелника Чижека, оперско вече Далматинца Марка Вушковића, члана Вирибуршке опере, из Баварске који је уз пратњу на клавиру Винке Дитин извео најзанимљивије одломке из свјетских композиција - Вагнера, Вердија, Чајковског, Леонкавала и других; пјевао затим Мокраччевог „*Лем Егима*” и Биничког „*Гривие*”,⁵¹ стекла је и своје љубимце у члановима Цетињског пјевачког друштва, који су је од почетка одушевљавали. Тако је, на примјер, 16. јуна 1909. у Народном позоришту „Зетски дом” - у част рођендана престолонаследника Данила Петровића-Његоша дало свечану забаву са играчком.

„Позориште је било дупке пуно најотменијег пријестоничког грађанства, а забаву је изволио посјетити и принц Петар”.

За вријеме концертног дијела, Пјевачко друштво је „послије сваке тачке од публике бурним одобравањем поздрављено”, а потом је почела играчка „која је у најбољем расположењу трајала до касно у ноћ”.⁵²

Новоизабрана управа се постарала да измијени и допуни друштвени *Правилник* који је усвојила на годишњој скупштини, а верификовале га надлежне државне власти 25. јануара 1909. године.⁵³

Пјевачко друштво „Његош” из године у годину стицало је у грађанству све већу популарност, што се закључује и на основу повећања броја чланова. У току фебруара и марта 1908. чланства се прихватило 40 нових редовних и помажућих чланова, како би чланарином и прилозима побољшали материјални положај Друштва. Били су то: Александар Саичић, Марко Л. Иванишевић, Илија Ников Милошевић, Станица Пипер (Милуновић), Филип Протић, др Стево Огњеновић, Крсто Јаблан, Душан Иличковић, Павле Вуисић, Димитрије Богојевић, Јован Комарек, Мило Чакић и Крсто Вуков Мартиновић.⁵⁴ У исто вријеме уписали су се као помажући чланови: Петар Краљевић, Урош Марић, Васо Радовановић, Пипо Чекић, Томаш Божовић, Јанко

⁵⁰ Цетињски вјесник, II/1909, бр. 23, 18. III, стр. [4].

⁵¹ Глас Црногорца, XXXVI/1907, бр. 26.9. VI, стр. [3].

⁵² Глас Црногорца, XXXVIII/1909, бр. 26, 13. VI, стр. [3].; бр. 27. 20. VI, стр.[3].

⁵³ Цетињски вјесник, II/1909, бр. 24, 21. III, стр. [3-4].

⁵⁴ Глас Црногорца, XXXVII/1908, бр. 14, 29. III, стр. [3-4].

Милић, Вуко Вулетић, Шћепан Шћепановић, Фердинанд Прошек, Симо Чакић, Никола Кнежевић, Нико Перaziћ, Марко Газивода, Филип Радичевић, Томо Милошевић, Шпиро Огњеновић, Мато Вујић, Мато Маркуш, Јован Андрић, Петар Пејановић, поп Марко Мартиновић, Кићо Ников и Јошо Крстов Мартиновић, Стево Кићунов Мартиновић и апотекар Милоња Лалић, јеромонах Симеон Поповић и др.⁵⁵

У 1909. години Пјевачко друштво „*Његош*” је 17. октобра приредило још једну забаву са игранком, о чему је *Цетињски вјесник* донио опширан извјештај у коме се, поред осталог, каже да су:

„Све тачке програма на овој забави изведене на опште задовољство и допадање код присутне публике, која није у великом броју посјетила ту забаву, ма да ју је разноличност самог програма морала к себи привући. Мушким и мјешовитим хоровима управљао је г. капелник Ф. Вимер, који су извршени како се пожељети може, нарочито је изазвао буран аплауз мјешовити збор, *Са сјевера вјетар душе*, од Лиховецког.”

Овом приликом гостовали су и чланови Позоришне дружине П. В. Ђирића, из Београда. Праве овације је доживио Урош Јуришић, наставник Богословско-учитељске школе и Гимназије, соло пјевањем „*Јеврејке*”, а пратио га је на клавиру Алекса Ивановић. Такође и дует и квартет у којима је судјеловало У. Јуришић „испјевани су на опште задовољство” уз пратњу Вимера „на гласовиру”.⁵⁶

Од чланских прилога, улога наведених личности и прихода од продаје улазница приликом одржавања приредаба, знатно је побољшан материјални положај Пјевачког друшта „Његош”, али још увијек је кубурило с финансијским тешкоћама. Стога се агилна управа у неколико наврата обраћала на адресу Општине вароши Цетиње за новчану потпору, али Управа вароши није имала намјенских средстава за ту сврху, па је увиђајући шири друштвени значај Пјевачког друштва, ослободила исто од плаћања таксе (пореза) на приходе од концерата и других приредби.⁵⁷

⁵⁵ Глас Црногорца, XXXVII/1908, бр. 9, 23. II, стр. [3].

⁵⁶ Цетињски вјесник, II/1909, бр. 83, 24. X, стр. [4].

⁵⁷ У допису предсједника Филипа Ст. Врчевића, датираном 24. марта, дају се укратко подаци о настанку Друштва и тражи се годишња субвенција попут оне коју је добијало Пјевачко друштво „Бранко” у Подгорици. Уз овај званични поднесак достављена су и друштвена „Правила” (Државни архив Црне Горе)

И у току 1909. године чланство се ојетно увећало. Као утемељачи су се уписале многе угледне личности, међу којима и: сердар Јанко Вукотић, др Лазо Томановић, Јован Пламенац, а за чланове-помагаче: Љубомир Бакић, др Стево Огњеновић, Јово Бечић, Лазар И. Бркић, Александар Санчић, Милош Драгић, Милутин Вукотић, др Божидар Перазић, Иво Радоњић, Урош Марић, сердар Јоко Јовићевић, Шако Филиповић, Стево Вујановић, Рамо Ников Мартиновић, Јокан Ивановић, Јован Магуљан, Никола Р. Минић, Јагош Велимировић, Томо Иличковић, Нико Јовићевић, Марко Ђурашковић, Нико Дрецун, Ристо Чупковић, Стево Лопичић, Мило Пламенац, Јово и Перо Поповић, Павле Н. Матановић, Крсто Н. Мартиновић, Миђун М. Павићевић и Петар Спасић.⁵⁸

Као што се види, и међу утемељачима и међу помажућим члановима Пјевачког друштва „Његош”, гро су чинили интелектуалци, главари, друштвено-политички и јавни радници ондашњег званичног Цетиња.

Треба рећи, да „Правилником” од 25. јануара 1909. није само промијењено раније име Пјевачког друштва, већ су му и циљеви редефинисани и знатно проширени поред црквених, „Његош” је имао задатак да припреми народне пјесме словенских народа уопште и да приређује концерте и забаве у своју корист или у добротворне сврхе.

Захваљујући програмској оријентацији и успјешној презентацији разнородних садржаја музичко-фолклорног карактера приликом јавних наступа, Пјевачко друштво „Његош” је све више на себе скретало пажњу актуелне власти. Стога је, поред годишње помоћи коју је редовно и од почетка свога рада примало од Цетињске конзисторије, Државним буџетом за 1908. годину Друштву одређена помоћ од 200 круна, за 1909. годину 200 круна и по 500 перпера за наредне године 1910-1914.⁵⁹

У току 1909. године, међутим, „Правила” Друштва ће бити поново измијењена и допуњена 1. маја, када се у назив поново враћа одредница „црквено” и врше неке ситније исправке и интервенције у вези са приходима на примјер, гдје се изричито вели „приход од Државе” и наглашава обавеза чланства у вези са чланарином!

Ускоро, јануара исте године (1909) Пјевачко црквено друштво „Његош” се представило публици у „Зетском дому” солидно припре-

⁵⁸ Глас Црногорца, XXXVIII/1909, бр. 32, 25. VII, стр. [3].

⁵⁹ Др Ђ. Д. Пејовић: *Развитак просвјете и културе у Црној Гори 1852-1916*, Цетиње, 1971, стр. 333, фуснота 21.

мљеним комадом „*Дјевојачка клетиња*“, сликом у четири чина са пјевањем, од Љубинка. Извели су је врло успјешно дилетанти: Милка Армушевић, Перса Катинска, Зорка Ђ. Петровић, Михаило Матановић, Ђорђе Таран, Душан Гвозденовић, Јања Вукелић, Душан Пајевић и Јован Сечујски.

Хоровођа је био Ђорђе А. Петровић.⁶⁰

Крајем истог мјесеца Пјевачко друштво је приказало фрагменте из Нушићевог „*Хаџи Лоја*“, што ће рећи да је ово друштво ширило свој репертоар.

Тада је „Његош“ имао неке сметње приликом коришћења „Зетског дома“, због чега се 19. марта управо обраћа Министарству унутрашњих послова с молбом да оно интервенише. Заправо, Цетињска читаоница као власник „Зетског дома“ тражила је наиме коришћење просторија 20% од чистог прихода добијеног од поједине приредбе. На те услове Пјевачко друштво „Његош“ није пристајао, па је с тога тражио интервенцију. Из дописа се види да је „Његош“ припремао и представу „*Балканске царице*“ коју је био планирао за други дан Ускрса.⁶¹

По свој прилици „спор“ је ријешен у корист Пјевачког друштва „Његош“, које је 16. јуна 1909. у „Зетском дому“ одржало „велику забаву“. Пред препуним гледалиштем „Његош“ је тада дао веома успјели концерт.

Црногорска химна - пјевао друштвени збор;

Поидем поидем, полка по Славјанском - пјевао друштвени збор;

Коларић: *Мисли моје* - квартет уз пратњу гласовира;

Менделсон: *Збогом* - пјевао друштвени збор;

Баронеса А. И. Радошевска: *Хризантема* - пјевао соло Крсто Аврамовић уз пратњу клавира;

Кранчевић: *Кад њрво сунце* - пјевао друштвени збор и

И. Бајић: *Винска њјесам* - пјевао друштвени збор.

Неколико дана доцније, за Петровдан, „Његош“ је поново одржао „велику забаву“, са нешто измијењеним садржајима концерта, који је, такође, изванредно прихватила цетињска публика.⁶²

⁶⁰ Х.: *Пјевачко друштво на њозорици*. - Цетињски вјесник, II/1909, бр. 8, 28. I, стр. [3].

⁶¹ Према подацима Луке Милуновића, (ДАЦГ, МУД, 1909, фас. 86, бр. 1226.)

⁶² Цетињски лист, II/1909, бр. 46, 16. VI, стр. [3].

Ову приредбу част имендана свога покровитеља (...) књаза Петра, великог војводе захумског, Пјевачко друштво „Његош” приредило је у просторијама „Зетског дома”. Први дио програма је био:

Црногорска химна;

С. Мокрањац, *Хајдук Вељко;*

Поидем, поидем - полка по Славјанском;

И. Бајић: *Винска њесма.*

(Све ове тачке изводио је хор „Његош”).

Рубенштајн: *Азра* - соло пјевао уз пратњу гласовира Крсто Аврамовић;

Изгубљена срећа - корнет уз пратњу гласовира.

Концертни дио изведен је на опште задовољство. Све тачке програма изведене су врло лијепо.

„Послије концерта настале је игранка која је трајала у најбољем реду до неко доба ноћи тако, да су се посјетиоци са ње разишли у најпријатнијем расположењу. С обзиром да је Пјевачко друштво имало врло мало времена за спремање програма за ову забаву, може му се на постигнутом успјеху честитати.”⁶³

И крајем септембра 1909. у „Зетском дому” је Пјевачко друштво „Његош” приредило забаву са игранком. Нарочито је успјешно изведен концертни дио, на којему је пјевало Пјевачко друштво, свирао Тамбурашки збор, док је за вријеме игранке свирала Војна музика. Нарочито је својим прекрасним пјевањем бриљирао оперски пјевач Урош Јуришић, наставник цетињских средњих школа. Он је пјевао „романсу из опере *Аида* од Вердија и *Стијанке* од Ј. Маринковића својим пријатним и школованим гласом, који је све присутне освојио и до усхићења доводио”. Новински критичар коментарише да се за „Цетиње не може рећи да оскудијева у забавама, али забаве ове врсте су врло ријетке (..)”, што значи да је септембарска забава била врло квалитетна.⁶⁴

Пјевачко Друштво „Његош” је, затим, узимало учешће у више ондашњих дворских свечаности и забава. Тако је, на примјер, 9. августа 1909. у башти књажева Двора учествовало у гарден-парти.

Посебан програм је „Његош” реализовао на Лучиндан те године. Лучиндан је и, иначе, била слава Пјевачког друштва Његош”, коју је оно сваке године помно припремало и свечано прослављало. Ове

⁶³ Цетињски лист, II/1909, бр. 49, 27. VI, стр. [4]; бр. 50, 1. VII, стр. [3-4]

⁶⁴ Цетињски лист II/1909, бр. 75, 16. IX, стр. [3].

године (1909) Лучиндан је особито свечарски прослављен. Организована је забава са игранком на којој је наступила и Војна музика, под управом капелника Вимера. Учествовао је и народни гуслар Петар Перуновић, из Никшића. Узео је учешће и соло-пјевач Урош Јуришић. Прослави је присуствовао књажевски пар, престолонаследник Данило са супругом, књаз Мирко са супругом и принцеза Вјера; затим, чланови дипломатског кора са госпођама, официрски кор, виши чиновници и дио угледних грађана. Сјутрадан „Његош” је, послје богослужења, дао банкет у просторијама Мушке основне школе, када је отпјевао *Химу*, „*На многаја љета*” и низ патриотских пјесама.⁶⁵

Иако је значајно проширило свој репертоар, Пјевачко друштво „Његош” није запостављало ни нотално црквено појање приликом богослужења на Никољдан, имендан Николе I, итд.

Прво пјевачко друштво „Његош”, како је и де југе имало назив добијен „Правилником” из јануара 1909, по свему судећи, није остало без реперкусија, што закључујемо из једног поднеска председника Друштва „Његош” Пера Вучковића, који се 25. априла 1909. обраћа Министарству просвјете и црквених послова с одређеним објашњењима да су неки ставови и допуне у Правилнику измијењени тако да је Друштву циљ „поред своје главне дужности, да изучава појање и присуствује свечаним богослужењима у овдашњој манастирској цркви - још и да приређује јавне концерте”. Ове измјене у називу услиједиле су након консултовања с митрополитом црногорско-приморским Митрофаном Баном - каже Вучковић. Отада је покровитељ Друштва био књаз Петар Петровић - Његош, најмлађи син Николе Првог.⁶⁶ Ускоро је, међутим, друштву, како смо већ истакли, враћен првобитни назив - са аджетивским додатком „црквени” и оно ће се тако звати до краја постојања суверене црногорске државе.

Прво црквено пјевачко друштво „Његош” било је заказало годишњу скупштину за 14. јануар 1910, која се због недовољног броја присутних чланова није могла одржати, па је одгођена за 17. јануар исте године.⁶⁷ Тада је изабрана нова управа у саставу: председник - *Перо Вучковић*, потпредседник - Крсто Лучић, секретар - Милан Врчевић, благајник - Душан Пајевић, а за чланове Одбора: Милоје Ж. Јовановић, Иво Калуђеровић и Никола Р. Минић.

⁶⁵ Цетињски вјесник, II/1909, бр. 83, 24. X. стр. [4].

⁶⁶ ДАЦГ, МП и ЦП, 1909, фас. 50, бр. 775.

⁶⁷ Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 3, 16. I, стр [3].

„Његош” је у јубиларној 1910. години наставио са још већим полетом и интензитетом. Прослава педесетогодишњице ступања Николе Првог на владарски трон и његово проглашење за краља, а Црне Горе краљевином, било је права прилика и за Пјевачко друштво да дође до пуног изражаја и да покаже своје могућности и квалитете.

„Његош” је 13/26. фебруара 1910. приредио велику забаву с игранком. На репертоару је био овај програм:

Црногорска химна - пјевао друштвени збор;

Базин: *Крстиносоци на мору* - пјевао друштвени збор;

Ромец: *Ој њевојко* (октет);

Розини: увертира из опере „*Wilhelm Tell*” - свирао оркестар Војне музике;

Новак: *Би мирна ноћ* - пјевао друштвени збор,

Вимер: *Смјеша српских њјесама* - пјева друштвени збор.

Програм је изведен у „Зетском дому”, чије су просторије биле изврсно декорисане зеленилом. Према новинском опису.

„Како сала тако и улазак окићени су били ловоровим лишћем и разним украсима, тако да су чинили врло пријатан утисак. По општој оцјени концертни дио, испао је на опште задовољство. Друштвени хор и октет испјевао је неколико лијепих пјесама (...). Послије концерта услиједила је анимирана забава до неко доба ноћи, а потом и весеље у бифеу”.⁶⁹

Посебно се наглашава да се забаве овог друштва „увијек одликују елеганцијом и отмјеношћу”, а затим се информишу грађани да ће Друштво одржати „скорашњи бал” који ће „Пријатељима игре и забаве (...) само годити”.⁶⁹

Забава одражана 13. фебруара 1910. веома је успјела, што је дало Пјевачком друштву „Његош” нове импулсе и прави полет. У оквиру „забава” „Његош” је организовао успјеле концерте са музичким нумерама, које је публика свесрдно прихватала.

На „Велику игранку са котилоном”, 27. фебруара 1910, имали су „само позвани приступа” и то обавезно „у свечаном одијелу”. За ову, као и за већину приредаба, учињене су велике припреме:

⁶⁸ Цетињски вјесник, III/1910, бр. 12, 10. II, стр. [4].; бр. 13. 13. II, стр. [4].

⁶⁹ Ibid.

„Сала је декорисана лампионима, зеленилом, као год и нарочитим украсима за то особито спремљеним. Сем тога, набављано је природно цвијеће, као и за даме вјештачке лепезе, бомбонијере, итд.”⁷⁰

И током априла 1910. организоване „забаве” са „томбулом” у добротворене сврхе, са једне је чист приход био намијењен поплављенима у Србији. Књаз-господар Никола I, књажевић Мирко и књаз Петар, покровитељ „Његоша”, присуствовали су забави 22. априла, приређеној у добротворне сврхе.⁷¹

Почетком маја 1910. Војна музика је претворена у „штрајк-оркестар на Цетињу”. Капелник Ф. Вимер је упућен у Праг ради ангажовања нових чланова оркестра и набвке неопходних инструмената. *Цетињски вјесник*, с тим у вези, констатује да ће нови оркестар „кроз врло кратко вријеме” пружити задовољство публици да ужива „у музици потпуног оркестра, за којим се одавно осјећала потреба (...)”⁷²

Запажено је учешће Пјевачког друштва „Његош” при свечаностима отварања Књажевског црногорског народног позоришта на Цетињу 16. маја 1910. и приликом свечаног богослужења 25. годишњег јубилеја црногорског митрополита Митрофана Бана.

И у Краљевини Црној Гори (1910-1915) Пјевачко друштво „Његош” ће наставити континуитет свог дјелотворног рада, са већим и мањим интензитетом. Посебну прилику за доказивање имао је „Његош” при одржавању свечаности поводом „Прославе педесетогодишњице владања Њ. Кр. Височанства Књаза Господара Николе I и Златног пира Књаза Господара и Књегиње Милене”. Програм ове ексклузивне свечаности трајао је два дана. Првог дана јубилеја, поподне, према прецизно конципираном програму наступило је више хорова, међу којима и хор Пјевачког друштва „Његош”. Ваља истаћи да је тих дана на Цетињу гостовао и гласовити београдски хор под управом Стевана Мокрањца. Другог дана прославе хор „Његош” је у Влашкој Цркви пратио свечано богослужење у част краљевског пара - Николе I и Милене. Истог дана је у Дворском парку организован гарден-парти, на којему је, као и претходног дана, учествовало више пјевачких друштава.⁷³

⁷⁰ Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 11, 27. II, стр. [3].

⁷¹ Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 19, 26. IV, стр. [3].

⁷² Цетињски вјесник, III/1910, бр. 37, 8, V, стр. [4].

⁷³ Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 34, 7. VIII, стр. [1]; бр. 35, 15. VIII, Додатак; бр. 36, 19. VIII, Додатак.

Краљ Никола је за постигнути успјех Пјевачког друштва „Његош” у јубиларним свечаностима 1910. године, чланове-извршиоце одликовао Златном медаљом за ревност, и то: Јосифа Давидека, Душана Милића, Сава Иванишевића, Пера Петровића, Михаила Николића, Душана Пајевића, Милана Врчевића, Тома Мартиновића, Николу Кнежевића, Сава Шћепановића, Душана Н. и Крста Н. Мартиновића, Блажа Мудрешу и Лавослава Чањака.⁷⁴ Хоровођа Пјевачког друштва „Његош” Франтишек Вимер, капелник Војне музике, одликован је, раније, у другој прилици, Орденом за независност Црне Горе Данила I трећег степена.⁷⁵

И након јубиларних свечаности, „Његош” наставља са својим активностима. С јесени 1910. године Друштво је дало неколико концерата, међу којима посебну пажњу заслужује октобарски концерт на којему је успјешно изведено више композиција:

Црногорска химна - пјевао друштвени збор;

Маринковић: *Јуначки њоклич* - пјевао друштвени збор;

Смоленски: *Осанна* - пјевао октет друштвеног збора;

Николаи: *Веселе жене виндзорске* (увертира) - свирала Војна музика;

Муховић: *Мир* - пјевао октет друштвеног збора;

Бинички: *Чујеш душо* - пјевао друштвени збор;

Новак: *Би мирна ноћ* - пјевао друштвени збор,

Иза концертног дијела, по обичају, била је игранка, а послје одмора котилон.⁷⁶

С прољећа 1911. године Пјевачко друштво „Његош” је по раније утврђеном плану, о ускршњим празницима приредило излет у Подгорицу и Никшић.

Излет је имао за циљ ширење и популарисање „лијепе пјесме” и „међусобно зближавање”. Несумњиво, била је то корисна новина у раду Друштва „Његош”, која се на старту показала успјешном. Наиме „са својом Управом и хоровођом, чланови Друштва кренули су на засебним поштанским аутомобилима у Подгорицу гдје су их предусретљиво и љубазно дочекали и угостили мјесно Пјевачко друштво „Бранко” са предсједником Милом Врбицом, професором Подгоричке гимназије, и предсједником Општине Станком Марковићем. Оба пјевачка друш-

⁷⁴ Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 44, 25. IX, стр. [3].

⁷⁵ Глас Црногорца XXXIX/1910, бр. 43. 18. IX, стр.[3].

⁷⁶ Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 47, 16. X, стр. [2-3].

тва су под руковођењем „Његошевог” хоровође, капелника Ф. Вимера, отпјевала „Краљеву химну тако складно, јасно и звонко, да су сви присутни били ганути љепотом пјевања⁷⁷ Концерт приређен у дворани Основне школе. Послије концерта одржана је игранка...

Сјутрадан је „Његош” наставио пут за Спуж, Острог и Никшић. У Спужу, у Саборној цркви, гдје је била „маса искупљеног народа”, цетињско пјевачко друштво је учествовало у црквеном појању, а затим је отпјевало *Црногорску химну*. „Народ је са усхићењем слушао громке звуке химне и дирљиве ријечи текста, који је због природне интонације, лако могао разумјети и најобичнији слушалац.”

Након што су отпјевали још и двије-три родољубиве пјесме, чланови Пјевачког друштва „Његош” су продужили пут за Даниловград и Острог. У Острогу их је срдечно дочекао настојатељ Манастира игуман Леонтије Никовић.

У Горњем манастиру су се поклонили моштима Св Василија и у манастирској црквици отпјевали неколико пјесама (дупли квартет хора). Касније је, у Доњем манастиру послије вечерње „Његошев” хор такође отпјевао неколико пјесама.

„Његош” је потом наставио пут за Никшић, гдје је дочек Никшићана превазилазио и највећа очекивања. Тамо су их крајње љубазно дочекали чланови Пјевачког друштва „Захумље” и предсједник Општине, са многим угледним Никшићанима. Чланови „Његоша” су одсјели у хотелу „Америка”, гдје су наишли „на удобност, чистоћу, ред и све услове које пружа један примјерни хотел”. Сјутрадан увече „Његош” је приредио „велики концерт”. Концертирање је изведено у кафани извјесног Попаре (презиме власника!), која је била препуна посјетилаца - најотменијег никшићког грађанства оба пола. Послије концертног дијела настала је игранка уз пратњу тамбурашког збора. „Његош” је наредног дана наступио у Саборној цркви на архијерејској литургији. У акустичној дворани монументалне Саборне цркве налазило се мноштво народа. „Његош” је отпјевао низ црквених композиција, под управом Вимера. Особити утисак су на побожне слушаоце учиниле композиције „*Angel вопијаше*”, од Ф. Вимера и „*Воскликните ђосїодеви*”, од Синика.

У Никшићу је Пјевачко друштво „Његош” одиста било лијепо примљено и пријатељски дочекано. Учинио је и неколико посјета

⁷⁷ Уп. : Цетињски вјесник, IV/1911, бр. 29. 16. IV. стр.[2-3].

домовима: председника „Захумља” Максима Јовановића, председника Општине Кустудића, Јова Голијанина, угледног грађанина града под Требјесом. Били су и на „подворење” никшићкоме епископу Кирилу. Сви су их домаћини гостопримно и свесрдно дочекали и угостили. Напоследку, посјетили су и Пивару „Оногошт”⁷⁸

Са овог првог излета у унутрашњост Црне Горе, у циљу приређивања концерата, „Његош” се вратио на Цетиње „потпуно задовољан и охрабрен”, спреман на нова прегнућа. Приликом екскурзије и концертовања у поменутим мјестима „Његош” је добио и знатне новчане прилоге тамошњих грађана.⁷⁹

Веома активно је било Пјевачко друштво „Његош” и потоњих мјесеци 1910. године. На Никољдан, обиљежен је имендан црногорског Књаза и Господара „Великом забавом”, у оквиру које је одржан концерт са игранком и котилоном.⁸⁰

У поводу имендана престолонаследника Данила припремана је, такође, истовјетна културно-забавна манифестација, уз најаву да ће се у случају рђавог времена обезбиједити за даме превоз колима на забаву. Ова забава је, међутим, по жељи слављеника, отказана из пијетета према управо преминулом војводи Михаилу Нишину Вучинићу.⁸¹

Последњег дана децембра, уочи нове 1911. године, Пјевачко друштво „Његош” је учествовало на тзв. „Петровићево вече” у част годишњице рада Маша Петровића, редитеља и глумца Краљевског црногорског народног позоришта. Будући да су у програму учествовали: чланови позоришног ансамбла, Војне музике и Тамбурашког збора Радничког друштва, „Његош” је у програму од седам тачака учествовао са двије (октет Друштва је извео композицију „*Мир*”, од Н. Мухвића, а хор пјесму И. Бајића.⁸²

Пјевачко друштво „Његош” је 30. јануара 1911. године одржало годишњу скупштину ради збора нове управе. Поново је биран *Перо Вучковић* (Цетиње, 1873-1944), за председника, тада на функцији министра просвјете и црквених послова; за потпредседника - Милан Рамадановић, за секретара - Душан Милић, за благајника - Душан

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Цетињски вјесник, IV/1911, бр. 30, 20. IV, стр. [4]

⁸⁰ Цетињски вјесник, III/1910, бр. 95, 1. XII, стр. [4]; Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 55, 11. XII, стр. [3].

⁸¹ Цетињски вјесник, III/1910, бр. 99, 15. XII, стр. [3].

⁸² Глас Црногорца, XXXIX/1910, бр. 57, 24. XII, стр. [3].

Пајевић, а за одборнике бирани су: Борислав Сл. Минић, Перо Петровић и Перо Шоћ.⁸³

По други пут изабрани предсједник Вучковић, није био задавољан чињеницом да је годишњој скупштини Пјевачког друштва присуствовао само један нижи државни чиновник, а не нека личност већег друштвеног формата, па је стога брзо реаговао и већ сјутрадан по одржавању скупштине, 17. јануара, упутио на личност дипл. инг. Марка Ђукановића, министра унутрашњих дјела Краљевине Црне Горе, писани протест у коме оштро замјера Управи Катунско-ријечке области на истакнути третман, потенцирајући „да је Обласна управа, изашиљањем за свог представника једног доскорашњег жандара, увриједила наше Друштво и лица која му на чело стоје (...)”.⁸⁴

Ускоро је - 19. фебруара 1911. Пјевачко друштво „Његош” у „Зетском дому” приредило маскенбал. Ова спектакуларна забава почела је *Црногорском химном*, последице чега је услиједила игранка. Концертни дио изведен је у вријеме пауза (одмора). На репертоару су били:

Црногорска химна - пјевао друштвени сабор;

Синик: *Воскликнимо Ђосифови* - пјева друштвени октет;

Ђура Јакшић: *Мученица* - казивао Милутин Стевановић, члан Народног позоришта;

Даворин Јенко: *Што ћутиш, ћутиш...* - пјевао друштвени збор;

И. Бајић: *Морнарска пјесма* - пјевао друштвени збор.

И овом приликом Збором је управљао капелник Ф. Вимер. За вријеме игранке свирала је Војна музика.

Послије одмора било је демаскирање и котилон, који је „нарочито поручен са стране, а природно цвијеће добављено из Дубровника”.⁸⁵

И 26. фебруара 1911. „Његош” је поново приредио у Владином дому сјајан костимирани бал, којему су присуствовали црногорски краљ и краљица, са члановима фамилије и дворске свите. Овом приликом је, будући да су маскенбалу присуствовали краљ Никола I и краљица Милена, и Министарство унутрашњих послова обавезало Обласну управу да ангажује „чак шест жандарма на одржавању реда уз напомену да ови не треба да улазе у салу за плес”. Приступ на овом

⁸³ Цетињски вјесник, IV/1911, бр. 10, л. II, стр. [4].

⁸⁴ Лука Милуновић: *Друштво „Његош” у Краљевини Црној Гори (од 1910. до 1918. године)* - Библиографски вјесник, XXVII/1998, бр. 2/3, стр. 97

⁸⁵ Цетињски вјесник IV/1911, бр. 14. 16. II, стр.: [4]. бр. 15, 19. II, стр. [4].

маскенбалу био је иначе омогућен искључиво уз нарочито штапану позивницу. Маскенбал је „испао на опште задовољство многих појединаца”.⁸⁶

Из једног сачуваног извјештаја из 1911. године, који је на тражење надлежних власти упућен Управи Катунско-ријечке области, а она га прослиједила Министарству унутрашњих дјела Краљевине Црне Горе, сазнајемо више занимљивих појединости о организационој структури и материјално-кадровском стању Пјевачког друштва „Његош” за 1910/1911. годину. Тада на територији назначене управе није било регистровано ниједно друго културно-умјетничко друштво. У Извјештају се апострофира да је Друштво „установљено” 1908. године. Друштво је те године имало: 70 чланова-помагача, пет добротворних, 16 утемељача и 15 чланова-извршилаца, који број коинцидира са цифром одликованих чланова-извршилаца на крају јубиларне 1910. године. Што се материјалних припадности тиче, у Извјештају се констатује да поред чланарине, Друштво помаже само Консистирија са 500 перпера годишње. Биланс финансијски Друштва „Његош” за 1910. годину изгледао је овако: годишњи приход - 8.500 перпера, што ће рећи да је на крају календарске 1910. године „Његош” позитивно пословао са вишком средстава од 105 перпера. Друштво је тада, како стоји у Извјештају, имало: клавир, партитуре са нотама и пристојан намјештај. Непокретне имовине „Његош” тада није имао, а ни дугова према трећим лицима.⁸⁷ Друштвени локал се налазио у Његошевој Биљарди.⁸⁸

Послије јубилеја, вођен агилном Управом на челу с професором Пером Вучковићем, министром просвјете, „Његош” је током читаве 1911. године организовао запажене културно-забавне манифестације (концерте, сценске саджраје, забаве са игранкама). Два маскенбала која је Друштво организовало у току фебруара 1911. остала су дуго у памћењу Цетињана. И доцније приредбе - „забаве” са игранкама, свака понаособ, били су занимљиве са релаксирањем цетињске публике.

Децембра 1911. „Његош” је набавио нови концертни клавир, док је стари гласовир путем јавног огласа обзнанио на продају.⁸⁹

⁸⁶ Цетињски вјесник, IV/1911, бр. 16, 23. II. стр. [4] ДАЦГ, МУД, 1911, фас. 110, бр. 715

⁸⁷ ДАЦГ, МУД - 1911, ФАС. 118, бр. 3962

⁸⁸ Глас Црногорца, XI/1911, бр. 2, 8. 1, стр. [3].

⁸⁹ Цетињски вјесник, III/1910, бр. 90, 13. XI, стр. [4].

У складу са дефинисаним обавезама у друштвеном Правилнику из 1909, Пјевачко друштво „Његош” је често практиковало извођење религиозних пјесама и композиција приликом разних црквених обреда, на шта га је обавезивала и годишња дотација из државног буџета преко Министарства просвјете и црквених дјела, дакако, и од Цетињске конзисторије која је редовно дозначавала Друштву раније утврђени износ.

Тако је, на примјер, друштвени хор „одговарао” при чинодејствовању митрополита Митрофана у цркви Цетињског манастира за вријеме одржавања парастоса „јеромонаху Доситеју”, па је, на тај начин у Црној Гори обиљежена стогодишњица смрти српског просветитеља Доситеја Обрадовића. Забиљежено је у штампи и појање Друштва „Његош” приликом обиљежавања имендана руске императорице Марије Фјодоровне у Дворској капели на Ћипуру, као и о Спасовдану при одржаном помену вучедолским јунацима (из 1876). Тада је „Његош” учествовао и у програму „Велике забаве”, коју је Цетињска читоница, поводом своје славе, приредила у „Зетском дому”. Иако је „освјетљење издало” том приликом, игранка је трајала дубоко у ноћ у највећем расположењу, као што је до саме зоре продужено весеље у бифеу, који је био смјештен у сали Читаонице, која је за ову прилику била сјајно декорисана. Посјетиоци су били задовољни у сваком погледу, јер се на овој забави издвајало све како при концертном дијелу, тако и приликом игранке, као што је заслуживао сваку похвалу и прелијепо уређен бифе у коме се доцније била пренијела игранка и у ужем кругу настало неописиво весеље.”⁹⁰

Почетком априла 1911. године Пјевачко друштво „Његош” је у „Зетском дому” приредило „Духовни концерт”, са шест тачака.

Бортњенски: *Кол Словен;*

Бортњенски: *Достојно;*

Синик: *Воскликниџе ѓосџодеви;*

Синик: *Осанна;*

Станковић: *Свјати* и

Станковић: *Јако до царја.*⁹¹

Као претходних година и 1911. Друштво „Његош” је породична славља Краљевске породице: рођендана, имендана, крсне славе и тсл.,

⁹⁰ Цетињски вјесник, IV/1911, бр. 39, 23. V, стр. [4].

⁹¹ Глас Црногорца, XL/1911, бр. 14. 2, IV, стр. [2].

обиљежавало разним културним програмима и културно-забавним манифестацијама. Ове датуме су прослављали: Цетињска читаоница, Позориште „Зетски дом”, Тамбурашка секција Радничко-занатлијског друштва и др. Средином јуна 1911. „Његош” је организовао у „Зетском дому” „Велику забаву” поводом рођендана престолонаследника Данила, која је изгледала овако:

Црногорска химна - пјевао друштвени хор;

Ст. Мокрањац: *Приморски најјезви* - пјевао друштвени хор;

И. Бајић: *Била једном...* - соло интерпретација М. Вучићевићке, члана Краљевског црногорског народног позоришта на Цетињу;

Фостер: *Њој* - пјевао друштвени хор;

Ђ. Јакшић: *Мученица* - декламовао М. Станковић, глумац КЦНП;

Вилхар: *Хајд јунаци* - пјевао друштвени хор;

Виљем Тел, увертира - свирала Војна музика.⁹²

Учествујући на забави у поводу рођендана краља Николе Првог, крајем септембра 1911, која је организована заједно са Цетињском читаоницом, Краљевским црногорским народним позориштем и Војном музиком, Пјевачко Друштво „Његош” је, поред *Црногорске химне* којом је почињао сваки званични програм, извело и композицију Алексе Шантића „*Пијмо вино*” на популарне стихове Николе I. Коментари у вези са овом приредбом су контрадикторни; *Глас Црногорца* тврди да је „забава лијепо испала” док *Цетињски вјесник* констатује унеколико супротно: „Забава завршена прије пола ноћи” није добро испала „због недоласка дама”, иако је концертни дио „био изведен на опште задовољство и праћен је са необичном пажњом”. Потенцира се да су приредби присуствовали краљевић Мирко са супругом, дипломатски кор са породицама „и отмени мушки свијет”.⁹³

И слава Пјевачког друштва „Његош”, одржана 17/30. октобра 1911. уочи Лучин-дана, а поводом дана представљања светог Петра Цетињског, одисала је свечарском атмосфером. Приступ су имали само позвани гости који су били обавезни да дођу у свечаним одијелима.

Свечаност је била изванредно организована. Присуствовали су чланови владарског дома, политички естаблишмент, дипломатски кор. Сви су остали на забави до послје поноћи.

⁹² Глас Црногорца, XL/1911, бр. 25, 11. VI. стр.[2].

⁹³ Цетињски вјесник, IV/1911, бр. 76, 28. IX. стр. [4].

На концертном дијелу, у почетку забаве одржаном, хор Пјевачког друштва „Његош” отпјевао је:

Црногорску химну,

С. Јанковић: *Косовским јунацима,*

И. Заји: *У бој,*

Хавлас: *Ко си ти вило,*

И Бајић: *Морнарска њесма.*

На крају је одломке из Росинијевог „Севиљског берберина” одсвирала Војна музика.⁹⁴

Крајем јануара 1912. године одржана је редовна годишња скупштина Пјевачког друштва „Његош” на којој је изабрана нова управа: предсједник - *Милан Рамадановић* (Котор, 1871-Београд, 1965), потпредсједник - др Мило Иличковић, секретар - Веселин Секуловић, благајник - Душан Пајевић; за одборнике су тада бирани: Никола Кнежевић, Љубомир Бакић и Саво Шћепановић.⁹⁵

Управа под предсједништвом Рамадановића показала се врло амбициозном, што се сазнаје из чланка „Из Друштва Његош”, објелодањеног у *Дневном листу*, гдје се биљежи:

„(...) нова управа Цркв. пјевачког друштва „Његош”, ставила је себи у задатак да Друштво подигне на оној висини која ће одговарати његовом позиву (...)”⁹⁶

У том циљу окупљени у хору нови чланови-извршиоци: Алекса Матановић, др Франо Кулишић, Данило Дракулић, Миха Броз, Милан Радић, Саво Иванишевић, Нико Почек, Нико Кривокапић, Нико Новакковић, Косто Рајнвајн, Илија Љумовић, Душан Рајовић, Филип Булатовић, Богумил Млеинек и Радован Вујошевић.⁹⁷ Умјесто вишегодишњег хоровађе Пјевачког друштва „Његош”, Чеха Фрања Вимера, који је поднио оставку („захвалио се на тој части”), постављен је Цетињанин **Алекса Ивановић**, који је претходно био завршио Прашки конзерваторијум.⁹⁸

Ангажовањем новоизабране управе увелико је повећан и број помажућих чланова: Мирко Мијушковић, Михаило Рајнвајн, др Нико-

⁹⁴ Цетињски вјесник, IV/1911, бр. 82, X, стр.

⁹⁵ Цетињски вјесник, V/1912, бр. 10, I, II, стр.[4].

⁹⁶ Уп. др Душан Ј. Мартиновић: *Цетињска читавница* (1868-1915; 1928-1940), Градска библиотека „Његош” (1945-1998), Цетиње, 1998, стр. 247-248.

⁹⁷ Домаћи лист, Цетиње, I/1912, бр. 2, стр. 16.

⁹⁸ Ibid.

ла Шкеровић, Илија Шобајић, Владимир Новосел, Душан Вуксан, Шпиро Томановић, др Јован Кујачић, др Квадрели, Томо Поповић, Илија Вулетић, Лука Поповић, Грго Миловановић, Данило Радончић, Дамјан Врбица, Ђон Кола Моси, Р. Љумовић и Н. Тујковић. За новог члана-утемељача уписао се Томо Иличковић. Тада је у ред својих добротвора, са улогом од 100 перпера, Друштво уписало и пок. Петру, мајку Љубе Крсмановића, из Београда, који је Цетињу завјештао 2.000 перпера, што је била знатна новчана сума.⁹⁹

Према одредбама друштвених Правила одржаване су годишње скупштине Првог црквеног пјевачког друштва „Његош” најмање једанпут годишње. Због извјесних унутрашњих трзавица које је требало разријешити на скупштини, стара управа је поднијела колективну оставку крајем априла 1912, па је стога заказана скупштини за 6. мај, али тада није одржана због недовољног присуства чланова, па је одложена за 20. мај исте године, када је, упркос оставци, дотадашњој управи „једнодушно указано повјерење” и она се, „примила да и даље остане на челу истога” Друштва.¹⁰⁰

Како је ускоро отпочео Први па Други балкански рат 1912-1913. године, ратна психоза и ратне операције су паралисале рад „Његоша” и уопште културно-просвјетну дјелатност на Цетињу и у Црној Гори. „Његош” ће се појављивати само у неким изузетним приликама. Узеће, на примјер, марта те године учешће у церемонијалу преноса са Цетиња у Тополу земних остатака чланова породице Карађорђевић: књегинје Зорке, књажевића Андрије, књегинице Милене и књаза Ђорђа, који су били сахрањени у посебним гробовима, у порти Цетињског манастира.¹⁰¹ Априла 1912. организоваће у Владин-дому, једну од посљедњих, „велику забаву с игранком”, поводом рођендана краљице Милене. На тој забави је „Његош” у концертном дијелу врло успјешно извео седам композиција, и то двије соло и пет хорских пјесама. Забаву су посјетили: краљевска породица, са саксонским престолонаследником и многобројна публика.¹⁰²

Због дужег одсуства хоровађе А. Ивановића, „Његош” је паузирао у свом раду током љета 1912. а онда ће ускоро почети балкански ратови који ће донијети ванредно стање и велике ратне жртве на ска-

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Домаћи лист, 1/1912, бр. 9, стр. 71

¹⁰¹ Глас Црногорца, XLI/1912, бр. 11. 17. III, стр. [1-2].

¹⁰² Цетињски вјесник, V/1912, бр. 32, 21. IV, стр. ; [4].бр. 33, 25. IV. стр. [3].

дарском бојишту (1912-1913) и на Брегалници (1913). Па ипак, у вријеме ратних операција, било је неколико покушаја организовања културно-забавних манифестација на Цетињу „у корист цетињске сиротиње”. У једном аутентичном архивском документу истиче се да су 23. децембра 1912. одржане двије представе, те да је на оној одржаној у 5 сати инкасирано 177,10 перпера, а на другој - у 9 часова, 293 перпера, што је добровољним прилозима, том приликом сакупљеним, чинило своту од 554,60 перпера.¹⁰³

У ратној 1913. години Пјевачко друштво „Његош” је учествовало у априлу на сахрани свог преминулог члана и функционера Милана Ст. Врчевића, а затим у августу на сахрани његовог брата Филипа Ст. Врчевића, бившег предсједника Првог црквеног пјевачког друштва.

У кратком предаху између два балканска рата, Пјевачко друштво „Његош” одржало је годишњу скупштину, уз претходно информисање јавног мњења да скупштина није могла бити одржана „због ратних прилика (...) у одређено вријеме” и да ће на скупштини право гласа имати само чланови који су уредно измирили чланарину.¹⁰⁴

Непосредно послје Првог балканског рата, након што су утихнули ратни поклични и рафали, 18/31. маја 1913. одржана је годишња скупштина Пјевачког друштва „Његош” и на њој изабрана нова управа: за предсједника - *Михаило-Мило Ковачевић* (Цетиње, 1871-1913), за потпредсједника - др Никола Шкерковић, за секретара - Љубо Гломазић, за благајника - Перо Почек, за економа - М. Томовић, за књижничара - М. Јовановић, за одборнике др Мило Иличковић и Иво Калуђеровић, а за замјенике - Перо Калуђеровић и Владимир Новосел; у Надзорни одбор бирани су: Вуко Вулетић, Јован Хајдуковић и Ристо Андрић.¹⁰⁵

Пјевачко друштво „Његош” је „на хору складно пјевало” и приликом одржавања парастоса погинулим у балканским ратовима у Манастирској цркви на Цетињу, у присуству краља Николе I и краљице Милене.

Такође „Његош” је 1913. године, након склапања мировног уговора зараћених страна, судјеловао у програму обиљежавања 100 годишњице рођења Петра II Петровића-Његоша.

¹⁰³ Л. Милуновић: *op. cit.*, стр. 100

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Глас Црногорца, XL1/1913, бр. 22, 18. V, стр. :[3]. бр. 23, 25. V. стр.[4].

На освиту 1914 (19. јануара) Пјевачко друштво „Његош” је одржало посљедњу годишњу скупштину у периоду Краљевине Црне Горе, на којој је изабрало нову управу у саставу: предсједник санитетски генерал *др Мило Иличковић* (Брчели, Црмница, 1880 - Љуботињ, 1941), потпредсједник - Спасоје Пилетић, секретар - Михаило А. Рајнвајн, благајник - Јевто Спасић, и чланови - одборници: Ристо Андрић, Душан Милић и Васо Радовановић.¹⁰⁶

У предвечерје Првог свјетског рата, *de facto* до објаве мобилизације Црногорске војске 15. јула 1914, Друштво „Његош” је на иницијативу новоизабране управе организовало двије „велике забаве”: прву, 15 фебруара, а другу - 25 маја. Обије забаве су брижљиво припремане. Уз најаву фебруарске забаве преко средстава информисања, публика се обавјештава (као и много пута раније!), да је долазак позваних предвиђен у свечаним одијелима; улазнице су продаване у Књижари „А. Рајнвајн” по цијенама: за горње ложе 12 перпера, за доње ложе 10 перпера, а за партер - два перпера. Истовремено се скреће пажња заинтересованим грађанима да ће се на сами дан приредбе улазнице продавати на каси Позоришта и то 25% скупље (2,50 перпера). И овом приликом је најављено да ће се, у случају лошег времена, за даме обезбиједити аутомобил за транспорт од њихове куће до позоришне зграде „Зетски дом”. Наговјештено је и то да ће на самој забави бити продавано свјеже природно цвијеће.

Под сличним околностима и на идентичан начин и припреме одржана је и мајска забава, на којој је „Његош”, по уобичајној шеми, одржао концерт са прогамом:

Црногорска химна - пјевао друштвени збор;

И. Бајић: *Морнарска пјесма* - пјевао друштвени збор;

Штерк: *Тешке ноћи, тешки мисли* - пјевала соло Вучићевићка, уз пратњу гласовира;

Ф. Ј. Матић: *Романса* - пјевао квартет: О Петровић, Ј. Видовић, Д. Пејовић и проф. Омерман, а пратио композитор на гласовиру.

Ст. Мокрањац: *Лем Егим* - пјевао соло Коста Јованесковић, уз пратњу гласовира;

Убићу се... шала у једном чину, од Загорске - извео глумачки пар Вучићевић, чланови КЦНП Цетиње.

¹⁰⁶ Глас Црногорца, XLIII/1914, бр. 4,25. I, стр. [2].

Тада је по први пут „Друштвеним збором” управљао на јавној сцени нови хоровађа Алекса Ивановић, док је у другом дијелу - на игранци свирала Војна музика под диригентским управљањем капелника Ф. Вимера.¹⁰⁷ Била је то, заправо, посљедња јавна приредба у организацији Пјевачког друштва „Његош” у раздобљу до почетка Првог свјетског рата.

И у току ратних година 1914-1915. „Његош” је организовао пар приредаба у добротворне сврхе. На једној од таквих „забава” организованих у циљу сакупљања помоћи намијењене избјегличким породицама, програм је плакатиран, с тим што је долазак публике био допуштен „у обичним одијелима”...

У цјелини узета, прва фаза културно-просвјетног дјеловања Пјевачког друштва „Његош” (1907-1915) карактерише се значајним напорима и солидним резултатима. Било је „дјечјих болести” и застоја почетних година, али су све препреке превладаване и Друштво је ишло узлазном путањом, све више афирмишући музичку умјетност и популаришући је у народу. У саставу Друштва радили су: мушки хор, мјешовити хор, тамбурашки оркестар и повремено драмска секција. Први диригент хора био је Франтишек-Фрањо Вимер, а почетком 1912. хор је преузео Алекса Ивановић. Обојица су својим великим знањем и залагањем уводили хор у већа умјетничка остварења.

Током безмало десетогодишњег постојања и дјеловања у задњој деценији независне црногорске државе, „Његош” је изводио самосталне концерте и заузимао видно мјесто у вокалној музици Црне Горе. Повремено је судјеловао и у културно-умјетничким манифестацијама које су други организовали у „Зетском дому” (Књажевско па Краљевско црногорско народно позориште, Цетињско радничко-занатлијско друштво, итд.)

О умјетничким квалитетима Пјевачког друштва „Његош” врло похвално су писали многи оновремени музички „коментатори” у периодичној штампи.

„Његош” је неријетко приређивао посебне концерте у корист пострадалих од елементарних непогода и у друге хуманитарне сврхе.

Пјевачко друштво „Његош” гостовало је и у унутрашњости Црне Горе, гдје је примано са симпатијама. Посебне симпатије је уживало код домицилне - цетињске публике.

¹⁰⁷ Глас Црногорца, XIII/1914, бр. 9, 13. II, стр.: [3]. бр. 27, 24. V, стр. [4].

За солидну унутрашњу организацију и обезбјеђивање извора финансирања заслужни су сви предсједници, неки мање - неки више: Лазар И. Бркић, Филип С. Врчевић, Перо Вучковић, Милан Рамадановић и др Мило Иличковић. Сви су они, уз помоћ осталих функционера Друштва (потпредсједника, секретара и благајника) и изабраних одборника у управним и надзорним одборима, давали значајан допринос за нормално функционисање стручно-умјетничких тијела, кроз које су пролазили угледни грађани Цетиња. Међу њима је било доста елитних личности, високих интелектуалаца (професора, правника, љекара...), истакнутих појединаца из занатлијско-трговачког staleжа и представника радничке класе која је била у повоју.

Ратни догађаји 1914-1918. онемоућили су рад Друштва „Његош”, али ће оно по окончању Првог свјетског рата обновити своју вишеструко корисну културно-умјетничку дјелатност...

Dušan Martinović

SINGING CLUBS IN CETINJE FROM THE END OF 19TH TILL MIDDLE OF 20TH CENTURY

Summary

In his article, the author tells about oldest singing clubs in territory of today Montenegro. Until 1918th there were a few singing clubs in territory of today Montenegro. The oldest singing club was “Jedinstvo” in Kotor in Boka Kotorska, which was part of Austro-Hungary until 1918. and only that year, after decay of “Dual Monarchy”, it was annexed to Montenegro.

In 1830th there was a ‘choir of Kotor singers’ and Kotor Serbian singing club “Jedinstvo” dates to this year. This club had a very significant cultural-educational and national mission in the past. First conductor of the choir was a Check, Bureš. This singing clubs still exists. Under it’s influence in 1871. a singing club was organized in Cetinje. Singing club was a part of Cetinje library, founded by the beginning of 1868. It’s first conductor was also a Check, Anton Šulc, and after him František Vimer. Tradition of this oldest Cetinje singing club inherited First church singing club “Njegoš” (1907-1915).

Until the end of independent Montenegrin state (beginning of 1916th) all towns in Montenegro developed their singing clubs: in Podgorica was organized

“Branko”, in February of 1892nd, in Nikšić “Zahumlje” (1898), in Ulcinj “Ulcinj singing club” (1899), in Pljevlja “Serbian singing club Bratstvo” (1889), in Danilovgrad “Jedinstvo” (1908), in Bar “Bratimstvo” (1910), in Kolašin “Bjelasica” (beginning of 20th century) etc.

Authors tells in detail on all these singing clubs in period till 1918, on their conductors, repertoire, successes and difficulties. All these singing clubs continued their work in the period between two world wars, and some of them existed even after the Second World War.